

Huwelijks volgens het canoniek recht

Olav Boelens*

Inhoud

Geschiedenis	2
Aard van het huwelijkssacrament	4
Geldigheid	6
Pastorale zorg vooraf	7
Trouwverlof	9
Beletselen	
Beletselen in het algemeen	11
Beletselen in het bijzonder	12
Vorm en Materie	24
Huwelijksassistent	25
Plaats / plek	27
Getuigen	28
Registratie	28
Geheime vieringen	30
Gevolgen van het huwelijk	31
Ontbinding van de huwelijksband	31
Scheiding bij voortdoring van de huwelijksband	33
Validatie van het huwelijk	
Eenvoudige validatie	34
Genezing in de wortel	35

* Docent Canoniek recht aan de FKT aan de Universiteit Tilburg.

Geschiedenis¹

Zoals bekend is het huwelijk een instituut dat al veelvuldig voorkomt in de bijbel. Volgens de theologie is het huwelijk een onderdeel van de scheppingsorde. Dit is vooral terug te vinden in Marcus 10, 6-9.² Hoewel het huwelijk in het Eerste Testament nog weinig te maken heeft met een partner relatie – het was eerder een verdrag en contract – gebruiken diverse Profeten huwelijkse elementen als trouw, relatie met de vrouw, overspel om de ontrouw van het volk met God te articuleren. Kortom, hier is dan eerder sprake van een verbond.

Hoewel wel duidelijk wordt in het Eerste Testament dat overspel niet de bedoeling is – denk aan het zesde gebod – is een huwelijk wel degelijk onontbindbaar. Een voorbeeld hiervan is Deuteronomium 24, 1-3.³ Aan de andere kant zien we in de profeten een tendens die scheiding afkeert.⁴

In het Tweede Testament is duidelijk dat Jezus zich keert tegen scheidingspraktijken. Een verstoting en het huwen van een ander staat gelijk aan overspel.⁵ Ook hier echter heerst geen eenduidigheid aangezien Matteüs wel schrijft over een mogelijke verstoting.⁶

Ook in Korintiërs wordt in principe gesteld dat een verstoting niet geoorloofd is.⁷ Maar er volgt direct een uitzondering indien de ongedoopte wil scheiden.⁸

In de eerste eeuwen van het christendom ontwaart men dan ook een tendens tot onontbindbaarheid van het huwelijk in tegenstelling tot het wereldlijke recht. Volgen Ulrich Rhode stelt Ignatius van Antiochië (rond 117 gestorven) al dat huwelijksluitingen de toestemming van de bisschop nodig hebben.⁹ Vanaf de vierde eeuw ontstaat er een huwelijksritus met priesterzegen. Deze ritus betreft echter niet de geldigheid van het huwelijk. In het oosten ontwikkelt zich een huwelijksritus waarbij de zegening door de priester de bekroning van de ritus is.

De kerkvaders erkennen de onontbindbaarheid, maar laten wel een mogelijke ‘Scheiding van tafel en bed’ toe.¹⁰ Bij Augustinus is een theologie van het huwelijk te herkennen. Augustinus ziet het huwelijk als door God geschapen en als iets goed. Hij onderscheidt dit goed in drie zaken:

- het bonum fidei: de huwelijks trouw, die geen overspel toelaat;

¹ Bij het schrijven van dit onderdeel is dankbaar gebruik van een collegedictaat van Ulrich Rhode: *Vorlesung „Das kirchliche Eherecht“*; Prof. Dr. Ulrich Rhode SJ: <http://www.ulrichrhode.de/lehrv/ehe/e-skriptum.pdf> (Stand: Oktober 2010)

² “Maar al bij het begin van de schepping heeft God de mens mannelijk en vrouwelijk gemaakt; daarom zal een man zijn vader en moeder verlaten en zich hechten aan zijn vrouw, en die twee zullen één worden, ze zijn dan niet langer twee, maar één. Wat God heeft verbonden, mag een mens niet scheiden.” (Nieuwe Bijbelvertaling) Dit gaat ook terug op Genesis 2, 24: “Zo komt het dat een man zich losmaakt van zijn vader en moeder en zich hecht aan zijn vrouw, met wie hij één van lichaam wordt.”

³ “Het volgende kan zich voordoen: Iemand heeft een vrouw getrouwd, maar om een of andere reden is hij ontevreden over haar. Hij schrijft een scheidingsbrief, die hij bij haar vertrek aan haar meegeeft. Ze gaat bij hem weg en wordt de vrouw van een ander.”

⁴ Maleachi 2, 15-16: “Wie ook maar een beetje verstand heeft doet zoiets niet, want iedereen wil toch een nageslacht dat door God gewild is? Speel niet met je leven en behandel de vrouw van je jeugd niet trouweloos. Want de HEER, de God van Israël, zegt dat hij het verafschuwt wanneer een man zijn vrouw wegstuurt. Wie zoiets doet besmeurt zichzelf met onrecht – zegt de HEER van de hemelse machten. Speel niet met je leven en gedraag je niet langer trouweloos.”

⁵ Zie Marcus 10, 11-12: “Hij zei tegen hen: ‘Wie zijn vrouw verstoot en met een ander trouwt, pleegt overspel; en als zij haar man verstoot en met een ander trouwt, pleegt zij overspel.’”

⁶ Zie Matteüs 19,9. Er is trouwens over het woord *πορνεία* (ontucht) discussie over de exacte betekenis ervan.

⁷ 1 Korintiërs 7, 10-11: “Degenen die getrouwd zijn geef ik, nee, niet ik – de Heer geeft hun het volgende gebod: een vrouw mag niet scheiden van haar man 11 (is ze al gescheiden, dan moet ze dat blijven of zich met haar man verzoenen), en een man mag zijn vrouw niet wegsturen.”

⁸ 1 Korintiërs 7,15: “Maar als de ongelovige partij wil scheiden, moet dat maar gebeuren; in dat geval is de broeder of zuster niet gebonden.” Dit wordt later bekend onder het zogenoemde Paulinisch Privilege.

⁹ Idem noot 1: bladzijde 5.

¹⁰ Deze vorm is nog steeds terug te vinden in het huidige canoniek recht. Zie de canones 1151-1155.

- het bonum prolis: het nakomenschap;
- het bonum sacramentum: de onontbindbaarheid van het huwelijk.

De huwelijksritus wordt in de loop der tijden verplaatst van het privèhuis naar de ingang van de kerk (*in facie Ecclesiae*) en tenslotte vindt de ritus in de kerk zelf plaats.

Steeds meer komt er een soort controle bij de huwendes of ze wel in staat zijn met elkaar te trouwen. Dit betreft in het begin vooral nog Bloedverwantschap en aanverwantchap.

Rond de 12e eeuw wordt het huwelijk meer en meer beschouwd als sacrament. Reden hiervoor zijn: het begrip *sacramentum* in Efesiërs 5,32;¹¹ het gebruik van het *sacramentum* door Augustinus; de liturgische huwelijksritus en als tegenwicht tegen de Katharen en Albigenzen die het huwelijk als iets slechts beschouwden. In het Oosten zag men de priesterzegen bij het de huwelijksritus als het sacrament door de priesterlijke zegening. In het Westen werd het huwelijk zelf als sacrament beschouwd.

In het Westen ontstond de vraag wanneer het huwelijk feitelijk begon. Aangezien er diverse opvattingen waren over het huwelijk – enerzijds heilmiddel tegen de seksuele drang en anderzijds als persoonlijke gemeenschap - heerst hierover ook diversiteit. De aanhangers van de zogenoemde consensustheorie vonden dat het huwelijk ontstaat door het gegeven ja-woord van de huwendes aan elkaar.¹² Anderen vonden dat de geslachtsgemeenschap het huwelijk daadwerkelijk tot stand brengt. Kortom de discussie is feitelijk: is het huwelijk een sacrament vanaf het moment dat de partners elkaar de consensus geven of als het fysiek geconsumeerd is?

Paus Alexander III (1159-1181) 'loste' dit op door te stellen, dat de consensus een waarlijk huwelijk produceerde maar dat dit huwelijk nog ontbindbaar was totdat er slachtsgemeenschap had plaats gevonden. Dus een man die na zijn huwelijk zijn vrouw non zag worden en zelf geen celibatair leven wilde aangaan, kon een tweede huwelijk sluiten, want ze waren nog niet één geweest. Dit gaf in die zin duidelijkheid, dat de consensus al wel leidde tot de rechten en plichten van het huwelijk. Dit leidde tot contractgedachten omtrent het huwelijk.

Later is er nog een discussie rondom huwelijk als sacrament in de zin dat sommigen de idee hadden dat ook tussen gedoopten onderling een huwelijk soms niet-sacramenteel kon zijn. Robert Bellarminus heeft daarentegen gesteld dat een huwelijk tussen gedoopten is verheven tot sacrament door Christus zelf.¹³

In het concilie van Trente (1545/1563) werd de onontbindbaarheid van het huwelijk bekrachtigd.¹⁴ Tevens werd bepaald dat alleen die huwelijken geldig zijn die gesloten werden ten overstaan van een priester en twee getuigen.¹⁵ Deze zogenaamde huwelijksvorm is langzamerhand ingesteld door de eeuwen heen na het concilie. Vanaf de Codex van 1917 geldt deze vorm voor alle katholiek gedoopten over de hele wereld.

In de twintigste eeuw is er binnen het kerkelijk recht een ommezwaai van biologische naar personalistische opvatting te zien. De Codex van 1917 stelde nog:

¹¹ "Sacramentum hoc magnum est ego autem dico in Christo et in Ecclesia" (Vulgata 4e-5e eeuw gereconstrueerd / biblia.net).

¹² Door deze opvatting kon men ook verklaren dat tussen Maria en Jozef daadwerkelijk een huwelijk bestaan had.

¹³ Zie nu nog c. 1055 § 1.

¹⁴ Aan de andere kant werden door de eeuwen heen huwelijken opgeheven: Paus Martin V (1417-1431) hief een sacramenteel nog niet voltrokken huwelijk op. Paus Innocens III (1198-1216) gaf het paulinisch privilege kracht van wet. Dit betekende eerst dat bekeerden mochten scheiden en hertrouwen met een gedoopte. Later werden ook huwelijk opgeheven tussen een ongedoopte en een niet-katholiek gedoopte. De volgende stap was een huwelijk tussen een ongedoopte en een katholiek gedoopte. En tenslotte warden zelfs huwelijken tussen twee ongedoopten opgeheven, waarbij één van de partners wel met een katholiek ging trouwen maar zich niet bekeerde. Conclusie hieruit kan zijn dat enkel voltrokken huwelijken tussen gedoopten in strenge zin onontbindbaar zijn.

¹⁵ In het decreet *Tametsi*, 11 november 1563.

Het primaire doel van het huwelijk is de voortbrenging en de opvoeding van het kroost; het secundair: onderlinge hulp en een geneesmiddel voor de begeerlijkheid.¹⁶

Voor dit doel is dus een heteroseksuele relatie noodzakelijk. Dit doel werd ook wel *ius in corpus* genoemd. Kortom: het recht op elkaars lichaam. Dit was exclusief voor beide partners (en niet voor derden) en permanent. Men stelde regelmatig dat dit hoofddoel het universele doel was, en de sociale hulp het particuliere doel. Men verwees terug naar Gen. 1,28: 'Weest vruchtbaar en vermenigvuldigt u'. De opvoeding was ook degelijk een hoofddoel. Zoals een commentaar beschreef: 'partners die de idee hadden om hun kinderen na geboorte te doden sloten een ongeldig huwelijk'. De secundaire doelen werden teruggeleid naar Gen 2,18: Ik zal u een hulpe geven; het doel van de geneesmiddel op 1 Kor. 7, 2 en 9.

Op het Tweede Vaticaans Concilie wordt gesteld dat het huwelijk van natuurrecht is (*ius divinum naturale*). Verder legt het Concilie - misschien door protestantse invloeden, die bij het huwelijk veel meer de nadruk legden op onderlinge trouw e.d. – middels *Gaudium et Spes* de nadruk op wederzijdsheid en welzijn en tevens ook op gezinstichting. Dit zal later ook terugkomen in de Codex van 1983. Ook stelt het Concilie dat het huwelijk door een verbond (*foedus*) tot stand komt en noemt niet zo zeer door een contract (*contractus*).

Gesteld kan worden dat het concilie een personalistische opvatting laat zien omtrent het huwelijk. Elementen hiervan zijn:

- de aanvaarding van elkaar totaal is (exclusief);
- de relatie is permanent (onontbindbaar);
- het is een liefdesgemeenschap (welzijn);
- het huwelijk is een soort fusie;
- dat in de relatie niet de één belangrijke beslissingen neemt zonder dat de ander er iets van af weet (wederzijds);
- er in de relatie persoonsgroei van elkaar en de kinderen is (educatief);
- de relatie gelijkwaardig is.

Aard van het huwelijkssacrament

In de openingscanones over het huwelijk komt de aard van het huwelijk ter sprake.¹⁷

De openingscanon noemt het huwelijk een verbond (*foedus*).¹⁸ Tevens wordt duidelijk dat het huwelijk een heteroseksuele relatie is. Het betreft namelijk een verbond waardoor man en vrouw een algehele levensgemeenschap aangaan. Deze algehele levensgemeenschap omvat het welzijn van elkaar en het voortbrengen en opvoeden van kinderen. De biologische factor van kinderen voortbrengen is opgenomen in de bredere wezensomschrijving van het huwelijk.

In de tweede paragraaf van de openingscanon wordt gesproken over het huwelijk contract. Dit doet de canon in het licht van het sacrament. Een geldig huwelijk tussen gedoopten is voor de rooms-katholieke Kerk altijd een sacrament. Dit geldt, in de traditie van de rooms-katholieke Kerk, ook voor protestantse huwelijken, ook al beschouwen de protestanten dit zelf niet als een sacrament.

Een huwelijk tussen een gedoopte en een niet-gedoopte wordt door de rooms-katholieke Kerk niet als sacrament opgevat.

¹⁶ Canon 1013 § 1 Codex/1917.

¹⁷ Titel VII (Het Huwelijk), Deel I (Sacramenten) van Boek IV (Heiligingstaak): cc. 1055-1165.

¹⁸ Canon 1055 § 1. Het huwelijk wordt in deze openingscanon dus niet hoofdzakelijk als contract getypeerd zoals in de Codex/1917.

Nadat besproken is wat een huwelijksverbond inhoudt, wordt de aard van het huwelijk verder ingevuld.¹⁹ Het huwelijk kent namelijk twee wezenlijke eigenschappen. Te weten: de eenheid en de onontbindbaarheid.²⁰ De canon spreekt over wezenlijke eigenschappen. De traditie erkent deze wezenlijke eigenschappen van goddelijk recht, zodat de katholieke Kerk ze toepasbaar acht niet alleen op sacramentele huwelijk maar ook op niet-sacramentele huwelijken. Hier ligt de oorzaak voor het feit, dat een ongedoopte in geval van een tweede huwelijk met een rk-gedoopte naar de kerkelijke rechtbank moet aangezien hij/zij eerder getrouwd is geweest. De rooms-katholieke Kerk beschouwt dit eerste huwelijk, ongeacht de burgerlijke scheiding, als geldig en dus onontbindbaar. De ongedoopte is pas vrij om met de rk-gedoopte te huwen, indien dit eerste huwelijk nietig verklaard is door een kerkelijke rechtbank.

Overigens hoeven huwenden voorafgaand slechts te weten dat het huwelijk een blijvende gemeenschap is tussen een man en een vrouw en gericht is op het verwekken van kinderen door enige seksuele samenwerking.²¹

Eenheid is het aangaan van een huwelijk met één man of vrouw. Polygamie is dus niet mogelijk volgens de Codex.²²

Onontbindbaar betekent 'voor het leven'. De nietigverklaring van het huwelijk is dan ook geen scheiding van de huwelijksband, maar een vaststellen dat er geen huwelijksband is geweest. De Codex stelt dan ook "Een huwelijk dat aangegaan en voltrokken is, kan door geen enkele menselijke macht en door geen enkele oorzaak, behalve door de dood ontbonden worden."²³

Een ieder recht heeft recht op het sluiten van een huwelijk. De uitzondering is dat iemand die door recht zelf verhinderd is, geen huwelijk kan sluiten.²⁴ Het huwelijk is dus een recht. Door het recht zelf gehinderd zijn priesteres, ongehuwde diakens, religieuzen alsmede mensen die door een censuur getroffen zijn. Tevens kunnen jongeren pas ná hun 16e (voor de man) of ná hun 14e levensjaar (voor de vrouw) huwen.²⁵

Aangezien het huwelijk naast een privézaak ook een publieke zaak is stelt de Codex dat een huwelijk rechtsbegunstiging geniet.²⁶ Kortom bij twijfel wordt vastgehouden aan de geldigheid van het huwelijk. Pas als het tegendeel bewezen wordt (via een kerkrechtelijke procedure) kan zo'n huwelijk bij morele zekerheid nietig verklaard worden.²⁷

¹⁹ Canon 1056.

²⁰ Het uitsluiten van één der wezenlijke eigenschappen middels een positieve wilsdaad is een handeling die het huwelijk ongeldig maakt (c. 1101 § 2).

²¹ Canon 1096 § 1. Deze kennis wordt vanaf de pubertijd gepresumeerd (c. 1096 § 2). Deze presumptie heeft als reden dat het huwelijk een natuurrecht is dat door zoveel mogelijk mensen tot stand gebracht moet kunnen worden.

²² Zie ook c. 1148 die gaat over hoe een ongedoopte persoon met meerdere vrouwen/mannen moet handelen na de doop.

²³ Canon 1141. Een huwelijk dat nog niet voltrokken is (denk aan Paus Alexander III!) kan nog wel ontbonden worden. Te weten door de Paus (zie c. 1142). Dit heet een petrinisch privilege en is feitelijk een uitzondering op de regel. Dit privilege regelt een daadwerkelijke ontbinding en geen nietigverklaring.

²⁴ Canon 1058.

²⁵ Canon 1083.

²⁶ Canon 1060. Canon 1060 valt hierbij terug op c. 124. Deze schrijft: "§ 1 Voor de geldigheid van een rechtshandeling wordt vereist dat ze gesteld wordt door een daartoe bekwaam persoon en dat ze datgene inhoudt wat de handeling zelf wezenlijk constitueert, alsook de vormvereisten en de elementen die door het recht voor de geldigheid van de handeling opgelegd zijn.

§ 2 Een rechtshandeling die naar haar uiterlijke elementen op de voorgeschreven wijze gesteld is, wordt gepresumeerd geldig te zijn."

²⁷ Vergelijk c. 1608 § 1.

Geldigheid

Bij het huwelijk is de materie van het sacrament feitelijk de wilsinstemming (ook wel huwelijksconsensus genoemd) van de huwendenden zelf. Oftewel: “Het huwelijk komt tot stand door de wilsinstemming van de partijen, die door rechtens daartoe bekwame personen wettig geuit wordt; deze kan door geen enkele menselijke macht aangevuld worden.” Deze “huwelijksconsensus is een daad van de wil, waardoor man en vrouw zich in een onherroepelijk verbond wederzijds aan elkaar schenken en elkaar aanvaarden om een huwelijk tot stand te brengen.”²⁸

Van een geldig huwelijk kan dus enkel sprake zijn als de instemming zelf gegeven is, gewild en ook mogelijk was door de twee personen.

De wilsinstemming wordt gegeven door de persoon zelf of door een gevolmachtigde middels woorden of als ze niet kunnen spreken door gelijkwaardige tekenen.²⁹

Indien de wilsinstemming gegeven wordt, wordt de innerlijke consensus (de wilsinstemming in het geweten) geacht in overeenstemming te zijn met de woorden of tekenen die in de huwelijksviering gebruikt worden.³⁰ Hierdoor wordt verondersteld dat de huwendenden instemmen met de onontbindbaarheid, de trouw aan elkaar, de wederzijdsheid aan elkaar en het (pogen) voortbrengen van kinderen.³¹

Rechtens daartoe bekwame mensen zijn:

Mannen ouder dan zestien en vrouwen ouder dan 14 jaar. In Nederland zal zo'n huwelijk tussen twee zulke jonge mensen niet voorkomen, aangezien er in Nederland eerst voor de burgerlijke wet gehuwd moet worden, alvorens er een kerkelijk huwelijk gesloten kan worden. De leeftijdsgrens voor het burgerlijk huwelijk is normaliter 18 jaar.³²

Mensen die het gebruik van het verstand bezitten. Zij die dit habitueel missen, worden namelijk geacht niet voor zich zelf verantwoordelijk te zijn en worden gelijkgesteld met kinderen.³³ En kinderen kunnen niet huwen. Bij verstandelijk beperkten moet dus goed bekeken worden in hoeverre zij tot het gebruik van het verstand zijn gekomen en of zij een levenslange binding, die het huwelijk is, kunnen aangaan met elkaar.

Zij die gebonden zijn door een eerder huwelijk³⁴ of van rechtswege geen huwelijk kunnen sluiten. Van rechtswege zijn allen die heilige wijdingen hebben ontvangen. Gewijden wagen zodoende ongeldig een huwelijk. Maar ook religieuzen die een publieke gelofte van kuisheid voor het leven hebben afgelegd kunnen niet huwen.³⁵ Tevens kan een gedoopte katholiek getroffen zijn door een censuur (opgelegd door

²⁸ Canon 1057.

²⁹ Canon 1104.

³⁰ Canon 1101 § 1.

³¹ Enkel via een nietigheidsprocedure kan aangetoond worden of de uiterlijk gegeven consensus niet overeenkwam met de innerlijke consensus. Indien bijvoorbeeld één van de partners echt geen kinderen wil krijgen binnen het huwelijk, moet bewezen worden dat deze partner dit altijd zo gewild heeft en dus feitelijk bij het geven van de wilsinstemming gesimuleerd heeft dat hij/zij een volwaardig huwelijk wenste. Immers de persoon wilde dit huwelijk niet, daar hij/zij een wezenlijk element van het huwelijk uitsloot.

³² In deze context valt te wijzen op c. 1072. Deze canon schrijft: “De zielzorgers dienen jongeren af te houden van de viering van een huwelijk vóór de leeftijd waarop men volgens de in de streek aanvaarde gebruiken gewoon is in het huwelijk te treden.” Tenslotte is bij een huwelijk tussen minderjarigen (onder de 18 jaar, zie c. 97 § 1) een verlof noodzakelijk van de Ordinaris (c. 1071 § 1, 6°). Dit betreft trouwens alleen de geoorlooftheid en niet de geldigheid van het huwelijk.

³³ Zie c. 99.

³⁴ Canon 1085 § 1 stelt: “Wie door de band van een vorig huwelijk gebonden is, ook al is het niet voltrokken, waagt ongeldig een huwelijk.” Zelfs als zeker is dat dit vorige huwelijk nietig was, mag de persoon daarvan pas huwen als dit wettig vaststaat (c. 1085 § 2).

³⁵ Zie de cc. 1087-1088.

de kerkelijke overheid). Deze katholiek is het dan verboden om sacramenten te vieren en te ontvangen, dus ook een huwelijk.³⁶

De katholieke kerk erkent alle huwelijken die aan de voorwaarden voldeden als geldig. Ook huwelijk tussen twee ongedoopten, of een huwelijk tussen een ongedoopte en een niet-katholieke christen. Het gevolg daarvan is dat deze laatste huwelijken evenzeer onontbindbaar zijn voor de katholieke kerk. Bij een burgerlijke scheiding van een dergelijk huwelijk zijn de twee mensen in de visie van de katholieke kerk nog niet vrij om (opnieuw) te huwen met een katholieke gedoopte. Dit kan pas na vaststelling van de nietigheid van het eerste huwelijk.

Pastorale zorg vooraf

Net als bij de doop, het vormsel en de eucharistie wordt er bij het huwelijk geschreven over voorbereiding. “De zielzorgers hebben de plicht dat de kerkelijke gemeenschap de christengelovigen begeleiding biedt, opdat hierdoor de huwelijksstaat in een christelijke geest bewaard blijft en in volmaaktheid groeit.”³⁷ Deze zin impliceert dat de zielzorgers de begeleiding niet alleen dragen, maar dat de gehele kerkelijke gemeenschap, in casu de parochie, deze begeleiding draagt.³⁸

Er worden vier specifieke voorbereidingen genoemd. Allereerst betreft het een prediking zodat huwendes onderricht worden in de betekenis van het huwelijk alsmede de taak van gehuwden en als ouder. Deze prediking mag geschieden “zelfs” met gebruik van sociale communicatiemiddelen.

De onderrichting in de betekenis betreft het huwelijk als sacrament, de onontbindbaarheid, de gerichtheid van het huwelijk op elkanders welzijn etc.

De taak als gehuwden is onder andere de plicht om door het huwelijk zich in te zetten “voor de opbouw van het volk Gods”;³⁹ evenals natuurlijk het zorg dragen voor elkaar. Indien er kinderen geboren worden omvat de taak ook “de zeer zware verplichting (...) dezen op te voeden;”⁴⁰ Canoniekrechtelijk wordt deze taak van de ouders later geëxpliciteerd als te lezen valt: “De ouders hebben de zeer ernstige plicht en als eersten het recht om, zo goed ze kunnen, zowel voor de fysieke, sociale en culturele als voor de morele en godsdienstige opvoeding van hun kinderen te zorgen.”⁴¹ Kortom: de opvoeding omvat een geheel aan zaken. Dat de opvoeding nooit perfect kan zijn blijkt uit de woorden ‘zo goed ze kunnen’. Kinderen dienen binnen de eerste weken gedoopt te worden.⁴² De bedoeling is dat dit een katholieke doop is, aangezien het strafrecht een censuur of een rechtvaardige straf bepaald voor ouders die de kinderen laten dopen of opvoeden in een niet-katholieke godsdienst.⁴³ Bij gemengde huwelijken weegt deze strafbepaling minder naargelang de niet-katholieke partner het kind in de eigen ritus wil laten dopen. In gemengde huwelijk gaat de huwelijksband voor op de verplichting van de katholieke doop.

Naast de prediking moet er een persoonlijke voorbereiding zijn aan huwendes “opdat ze in de goede gesteltnis gebracht worden met betrekking tot de plichten van hun nieuwe levensstaat.” Waar de prediking dus gezamenlijk kan plaatsvinden is dit een voorbereiding tussen de zielzorger en het bruidspaar.

³⁶ Zie c. 1331 § 1, 1°. Er kan wel een verlof worden aangevraagd (c. 1071 § 1, 5°).

³⁷ Canon 1063.

³⁸ Dat dit gebeurt is de zorg van de plaatselijke Ordinarius (c. 1064).

³⁹ Canon 226 § 1.

⁴⁰ Canon 226 § 2.

⁴¹ Canon 1136.

⁴² Canon 867 § 1.

⁴³ Zie c. 1366.

Ten derde is een “vruchtbare huwelijksviering” vereist. In deze viering wordt kenbaar gemaakt dat “de echtgenoten het mysterie van de eenheid en van de vruchtbare liefde tussen Christus en de Kerk betekenen en eraan deelhebben.”

Als vierde element tenslotte: “het verlenen van hulp aan gehuwden, opdat zij, door het getrouw bewaren en behoeden van het huwelijksverbond, ertoe komen van dag tot dag een heiliger en rijker gezinsleven te leiden.” Deze hulpverlening kan gestalte krijgen door de zielzorgers zelf (huwelijkspastoraat); of zelf door de gehuwden onderling (huwelijksapostolaat). Uit de praktijk blijkt dat deze begeleiding van gehuwden nauwelijks van de grond komt in parochies.

Katholieke gedoopten die willen huwen, dienen verder gevormd te zijn.⁴⁴ Dit is logisch aangezien het vormsel de christelijke initiatie afrondt en een gedoopte tot ‘volwaardig’ lid maakt van de Kerk. Aangezien het kerkelijk huwelijk een sacrament is met rechten en plichten, is een volwaardige initiatie een voorwaarde om kerkelijk te huwen. Echter, als het vormsel niet zonder ernstig bezwaar toegediend kan worden voor het huwelijk, mag hierin verzaakt worden.

Aan gehuwden wordt aanbevolen om voor het huwelijk te biechten en ter communie gaan opdat “het sacrament van het huwelijk vruchtbaar ontvangen wordt.”⁴⁵

Buiten genoemde voorbereidingen dient vast te staan of de huwendes mogen trouwen.⁴⁶ Hiervoor dient de bisschoppenconferentie normen vast te stellen voor het onderzoek alsmede voor de huwelijksafkondigingen.⁴⁷ In het *Decreet over het canoniek onderzoek en de huwelijksafkondigingen*⁴⁸ bepalen de Nederlandse bisschoppen het volgende:

- “1 . dat de huwelijken die in de canonieke vorm gesloten worden, minstens één keer vóór de huwelijksluiting afgekondigd worden. Het gebruik om dit in de vorm van voorbeden te doen, beantwoordt op een zeer geschikte wijze aan de bedoeling. Dispensatie in deze kan om een goede reden gegeven worden door de pastoor, die de afkondigingen dient te verrichten;
2. dat voor het canoniek onderzoek het door de bisschoppenconferentie goedgekeurde formulier moet worden gebruikt.
3. dat, wat de leer van de Kerk betreft de tekst van canon 1055, § 1 en van canon 1056 opgenomen dient te worden.”

Het formulier waarover nummer 2 van het *Decreet* schrijft, staat bekend onder de naam *Verklaring voor de kerkelijke huwelijksluiting*. In dit formulier worden gegevens opgenomen (wie, wanneer en waar) alsmede de verloven, dispensatie en beletselen gecheckt.⁴⁹

Pas als dit formulier volledig is ingevuld – wat meestal gebeurt in het persoonlijke contact tussen de huwendes en de zielzorger- en ondertekend, mogen de huwendes kerkelijk huwen. Een uitzondering is stervensgevaar. In dat geval mag een huwelijk gesloten worden als de huwendes – eventueel onder ede – aangeven dat ze gedoopt zijn én dat er geen beletsel is voor hun huwelijk.⁵⁰ Hierbij mogen er geen tegenstrijdige aanwijzingen zijn over dit huwelijk. Probleem is natuurlijk dat de huwendes zelf minder goed op de hoogte zijn van mogelijke beletselen dan de zielzorger die normaliter het vooronderzoek doet.

⁴⁴ Canon 1065 § 1.

⁴⁵ Canon 1065 § 2.

⁴⁶ Canon 1066.

⁴⁷ Canon 1067.

⁴⁸ Decreet 18 van de *Toepassingsbesluiten bij de Codex Iuris Canonici*.

⁴⁹ Zie voor een uitgebreide uitleg van deze *Verklaring*: http://www.rorate.com/kerkrecht/kr_show.php?id=414

⁵⁰ Canon 1068.

Het vooronderzoek wordt door de pastoor gedaan, maar kan door iemand anders uitgevoerd worden. In dat geval dient degene die het vooronderzoek heeft gedaan dit onverwijld aan de pastoor door te geven.⁵¹

Tenslotte zijn alle gelovigen verplicht om beletselen – indien zij die kennen – door te geven aan de pastoor of de plaatselijke Ordinaris.⁵² Gelovigen moeten dan wel op de hoogte zijn van een aanstaand huwelijk. Hiervoor dienen de huwelijksafkondiging(en). Afzien van de huwelijksafkondiging dient zorgvuldig afgewogen te worden.

Trouwverlof

Er zijn diverse situaties waar bij een huwelijk ven verlof van de plaatselijke Ordinaris nodig heeft voordat het huwelijk kan plaatsvinden. Deze zeven situaties worden beschreven in c. 1071. Het zijn dus situaties die **verlof** nodig hebben. Dit betekent dat als het verlof niet gegeven is – omdat het bijvoorbeeld vergeten is – en het huwelijk wel gesloten wordt volgens de andere verplichte canonieke regels, het huwelijk ongeoorloofd is maar wel een geldig kerkelijk huwelijk is. Deze geldigheid blijft ook impliciet uit de begintekst van de canon: “Een geval van noodzaak uitgezonderd”. Kortom: bij noodzaak mag versaagd worden aan het verlof. Bij beletselen die een huwelijk ongeldig maken, is het huwelijk enkel geldig met de gegeven dispensatie.

Allereerst worden zwervers genoemd. Zij hebben een verlof nodig om te mogen huwen.

Ten tweede is een verlof ook nodig voor hen die nog geen burgerlijk huwelijk hebben gesloten of een huwelijk zijn aangegaan dat niet burgerlijk erkend is. Overigens geldt dit niet voor alle landen; aangezien er diverse landen zijn waarin men kerkelijk kan huwen; waarna de overheid dit huwelijk erkend. De Nederlandse wetgeving vereist echter dat de kerkelijke huwelijksluiting plaatsvindt nadat het burgerlijk huwelijks is gesloten. Te lezen valt namelijk: “Geen godsdienstige plechtigheden zullen mogen plaats hebben, voordat de partijen aan de bedienaar van de eredienst zullen hebben doen blijken, dat het huwelijk ten overstaan van de ambtenaar van de burgerlijke stand is voltrokken.”⁵³ Deze bepaling uit het Wetboek kent een gekoppelde strafbepaling. Te weten: “1. De bedienaar van de godsdienst die, voordat partijen hem hebben doen blijken dat hun huwelijk ten overstaan van de ambtenaar van de burgerlijke stand is voltrokken, enige godsdienstige plechtigheid daartoe betrekkelijk verricht, wordt gestraft met geldboete van de tweede categorie. 2. Indien tijdens het plegen van de overtreding nog geen twee jaren zijn verlopen sedert een vroegere veroordeling van de schuldige wegens gelijke overtreding onherroepelijk is geworden, kan hechtenis van ten hoogste twee maanden of geldboete van de tweede categorie worden opgelegd.”⁵⁴

Kortom het is belangrijk voor degene die het vooronderzoek van het kerkelijk huwelijk doet, dat hij/zij zich ervan vergewist of de burgerlijke huwelijksluiting eerder plaats vindt dan de kerkelijke huwelijksluiting. Bij de daadwerkelijke kerkelijke huwelijksluiting dient de dienstdoende kerkelijk assistent dit eveneens te controleren. Hij kan dit doen door te vragen naar het burgerlijke huwelijksboekje.

In Nederland zal de plaatselijk Ordinaris vanwege de Nederlandse wetgeving niet snel (nooit?) overgaan tot het geven van een verlof om het kerkelijk huwelijk eerder te laten plaatsvinden dan het burgerlijk huwelijk.

⁵¹ Canon 1070.

⁵² Canon 1069.

⁵³ Artikel 68, Burgerlijk Wetboek Boek I.

⁵⁴ Artikel 449, Wetboek van Strafrecht Boek III.

Ten derde is een huwelijk “van degene die ten aanzien van een andere partij of van kinderen gehouden is door natuurlijke verplichtingen, voortvloeiend uit een voorafgaande verbintenis” zonder verlof niet toegestaan. Natuurlijke verplichtingen kunnen voortkomen uit een eerder huwelijk; maar ook uit geregistreerd partnerschap, samenlevingscontracten of verbintenissen die geen officieel burgerlijke status hadden. De bedoeling van deze canon is om na te gaan of de natuurlijke verplichtingen die hij/zij heeft door het voorgenomen huwelijk niet in gevaar brengt. Natuurlijke verplichtingen betreffen financiële verplichtingen evenals opvoedkundige verplichtingen.

Het vierde verlof betreft een kerkelijk huwelijk met iemand die op publiek gekende wijze het katholieke geloof verworpen heeft. Ook hiervoor is eerst een verlof nodig. De strekking van deze regel is, dat in een huwelijk tussen een katholieke gedoopte met een katholiek gedoopte die het katholieke geloof verworpen heeft gevaar is voor geloofsafval van de kant van de katholiek huwende. Daarnaast wil de Codex de katholieke opvoeding van de kinderen waarborgen. Om dit te borgen moeten dezelfde voorwaarden toegepast worden als bij gemengde huwelijken zoals ze genoemd worden in c. 1125.⁵⁵ Dit betekent dat:

1. de katholieke partner moet verklaren geloofsafval te vermijden en oprecht beloven doen de kinderen katholiek te dopen en op te voeden;
2. van deze beloften is de partner die het katholieke geloof verworpen heeft op de hoogte;
3. en beide huwelijkspartners onderricht worden over de doeleinden en de wezenlijke eigenschappen van het huwelijk waarbij geen van beide huwendende deze zaken uitsluiten.

Het vijfde verlof betreft een huwelijk met een katholiek gedoopte die door een censuur is getroffen is. Een censuur kan een excommunicatie of een interdict zijn.⁵⁶ De reden voor deze regel is dat het een katholiek gedoopte, die getroffen is door een censuur verboden is om sacramenten te ontvangen en te vieren. Verlof hoeft alleen aangevraagd te worden indien de censuur publiekelijk bekend is. Alle censuren die opgelegd zijn door de kerkelijke rechtbank of bisschop zelf zijn publiekelijk bekend. Censuren die van rechtswege optreden door de handeling zelf van de katholiek gedoopte – bijvoorbeeld het uitvoeren van ene abortus – hoeven niet publiekelijk bekend te zijn. In dat geval is het niemand – behalve de huwende zelf misschien – bekend dat er verlof aangevraagd moet worden;. In dit geval treedt de regel niet in. Ook censuren die enkel middels de biecht bekend zijn aan een pastoor vallen niet onder deze regel, aangezien het biechtgeheim in dergelijke gevallen dit verbiedt.

Het zesde verlof betreft huwelijken van minderjarige kinderen. Indien de ouders niet op de hoogte zijn of op redelijke gronden ertegen zijn, is een verlof noodzakelijk. Een katholiek gedoopte is binnen het canoniek recht minderjarig zolang het nog niet zijn/haar achttiende levensjaar voltooid heeft.⁵⁷ Een dergelijk huwelijk kan plaatsvinden aangezien het burgerlijk recht huwelijken toestaat aan zestienjarigen in verband met zwangerschap.⁵⁸

⁵⁵ Zie c. 1071 § 2.

⁵⁶ Zie de cc. 1331-1332. De derde censuur, suspensie, treft enkel clerici. In theorie is het mogelijk dat een priester een kerkelijk huwelijk wil sluiten. Dit kan enkel als hij de clericale staat verloren heeft. Zo'n priester zou nog getroffen kunnen zijn door een suspensie; hoewel deze suspensie op zich van weinig toegevoegde waarde is omdat deze priester conform c. 292 alle ambten en taken al ontnomen is vanwege het verlies van de clericale staat. Maar in beginsel is het een katholieke gedoopte die door een censuur getroffen is en zodoende onder valt c. 1071 § 1, nr. 5.

⁵⁷ Canon 97 § 1.

⁵⁸ Artikel 31,2 Burgerlijk Wetboek Boek 1.

Tenslotte is er een verlof nodig van de plaatselijke Ordinaris als een kerkelijk huwelijk gesloten wordt door middel van een gevolmachtigde. Dit verlof lijkt vooral bedoeld als controle op een goede handhaving van deze vorm van kerkelijke huwelijksluiting.⁵⁹

Beletselen

Beletselen in het algemeen

In het vooronderzoek van het huwelijk wordt bekeken of de huwendes met elkaar volgens het canoniek recht kunnen huwen. De Codex van 1983 kent diverse zogenoemde beletselen waardoor een huwelijk onmogelijk is, of waarvoor eerst een dispensatie gegeven moet worden opdat er geldig gehuwd kan worden.

Binnen de diverse beletselen is een onderscheid. Er zijn beletselen die te dispensereren zijn en beletselen die niet te dispensereren zijn. Verder is er een onderscheid door wie de dispensatie gegeven kan of moet worden. Sommige beletselen moeten door de Apostolische Stoel gedispenseerd worden, anderen door de plaatselijke Ordinaris.⁶⁰

Een voorbeeld van een beletsel dat niet te dispensereren is, is een huwelijk in de rechte lijn.⁶¹ Kortom een huwelijk tussen zoon en moeder/oma is onmogelijk.

Een voorbeeld van een beletsel dat alleen door de Apostolische Stoel gedispenseerd kan worden is het beletsel van de wijding.⁶²

Indien een beletsel ontdekt wordt, dient dit gemeld te worden en middels een begeleidend schrijven opgestuurd te worden naar het bisdom. In het begeleidend schrijven wordt de exacte dispensatie aangegeven en de redenen waarom deze dispensatie gegeven zou moeten worden. Indien de Apostolische Stoel de dispensatie moet geven, zorgt het bisdom ervoor dat alle papieren doorgestuurd worden.⁶³

Buiten deze normale weg van dispensereren zijn er twee uitzonderingsgevallen. De eerste uitzondering is wanneer er sprake is van stervensgevaar. In dat geval mag de plaatselijke Ordinaris elk beletsel van het kerkelijk recht, publieke of geheime, dispensereren met uitzondering van het beletsel van de wijding van het priesterschap.⁶⁴ Indien de pastoor niet in staat is om zich tot de plaatselijke Ordinaris te wenden, is het zelfs zo dat de pastoor deze macht om te dispensereren heeft.⁶⁵ Contact opnemen met de plaatselijke Ordinaris per telefoon of telegraaf wordt niet beschouwd als het zich wenden tot.⁶⁶ Dus ook in dat geval kan de pastoor dispensereren. De gegeven dispensatie(s) door de pastoor dient vervolgens zo snel

⁵⁹ Zie Reinhardt, *Die Kirchliche Trauung*, 1990, Essen: Ludgerus Verlag, blz. 86. Het sluiten van een kerkelijk huwelijk via een gevolmachtigde wordt geregeld door c. 1105. Een huwelijk via een gevolmachtigde gaat via een mandaat van de opdrachtgever. In dit mandaat wordt duidelijk met wie de opdrachtgever wil huwen (c. 1105 § 1,1). De opdrachtgever duidt zelf zijn gevolmachtigde aan, die de taak persoonlijk moet vervullen (c. 1105 § 1,2). Het mandaat wordt door de opdrachtgever en zijn pastoor (of Ordinaris) ondertekend. Indien dit niet mogelijk is kan het mandaat ook ondertekend worden door een gedelegeerde priester of ten minste twee getuigen (c. 1105 § 2). Als de opdrachtgever niet kan schrijven, wordt dit in het mandaat vermeld en wordt een andere getuige toegevoegd voor de geldigheid van het mandaat (1105 § 3). Als de opdrachtgever het mandaat herroept of krankzinnig wordt voordat de gevolmachtigde in diens naam het huwelijk sluit; is het huwelijk ongeldig. Dit geldt ook als de gevolmachtigde of de andere huwende partij dit niet wisten (c. 1105 § 4).

⁶⁰ Zie c. 1078.

⁶¹ Canon 1078 § 3.

⁶² Canon 1078 § 2.

⁶³ De gegeven dispensatie moet aangetekend worden op de *Verklaring voor de kerkelijke huwelijksluiting*.

⁶⁴ Canon 1079 § 1.

⁶⁵ Canon 1079 § 2.

⁶⁶ Canon 1079 § 4.

mogelijk doorgegeven te worden aan de plaatselijke Ordinaris en opgetekend te worden in het huwelijksregister.⁶⁷ Echter, indien de gegeven dispensatie een geheim beletsel is, wordt dit niet aangetekend in het huwelijksregister; maar opgeschreven in een boek dat bewaard wordt in het geheim archief van de curie.⁶⁸

Een tweede uitzondering is ‘wanneer alles voor de huwelijksviering reeds in gereedheid gebracht is.’⁶⁹ Indien ‘het huwelijk niet zonder het waarschijnlijk gevaar voor een ernstig nadeel uitgesteld kan worden totdat de dispensatie van de bevoegde overheid verkregen is’ mag de plaatselijke Ordinaris elk beletsel – behalve de wijding en een publieke gelofte van kuisheid voor het leven afgelegd in een religieus instituut van pauselijk recht – dispensereren. In het geval dat het beletsel geheim is, mag ook de pastoor dispensereren. Ook na zo’n kerkelijke huwelijk dienen de gegeven dispensaties opgetekend te worden; in het huwelijksregister of het geheim archief van de curie.

Beletselen in het bijzonder

Leeftijd

Binnen het kerkelijk recht mag een man vanaf zijn zestiende en een vrouw vanaf haar veertiende huwen.⁷⁰ De Bisschoppenconferentie mag een hogere leeftijd vaststellen.⁷¹ De Nederlandse Bisschoppenconferentie heeft geen hogere leeftijd hoeven vast te stellen, aangezien in Nederland een kerkelijk huwelijk altijd na het burgerlijk huwelijk plaatsvindt. Immers de wettelijke leeftijd om te huwen is daardoor in Nederland 18, of met toestemming 16. Het Burgerlijk Wetboek schrijft:

“Om een huwelijk te mogen aangaan moeten een man en een vrouw de leeftijd van achttien jaren hebben bereikt.”⁷² In de meeste gevallen zijn de echtgenoot en echtgenote dus veel ouder dan de minimumleeftijd van c. 1083.

Dit blijft ook zo als het tweede lid het artikel toegepast wordt: “Het in het vorige lid vermelde huwelijksbeletsel bestaat niet wanneer zij die met elkander een huwelijk willen aangaan de leeftijd van zestien jaren hebben bereikt en de vrouw een verklaring van een arts overlegt dat zij zwanger is, dan wel haar kind reeds ter wereld heeft gebracht.”⁷³

Pas in het geval van het derde lid van dit artikel zou de vastgestelde leeftijdsgrens van het canoniek recht in het geding kunnen komen: “Onze Minister van Justitie kan om gewichtige redenen ontheffing verlenen van het in het eerste lid genoemde vereiste.”⁷⁴

In het zeer uitzonderlijk geval dat de Minister van Justitie een zodanige ontheffing geeft dat één van de echtgenoten jonger is dan de verplichte leeftijd uit de Codex, dient er een dispensatie aangevraagd te worden aan de plaatselijke Ordinaris.⁷⁵

Impotentie

De Codex behandelt met betrekking tot het voortbrengen van kinderen specifieke zaken. Indien één of beide partners onvruchtbaar is, heeft dit in principe geen gevolg voor het sluiten van het huwelijk.⁷⁶ Het

⁶⁷ Canon 1081. Het lijkt verstandig om vervolgens ook een aantekening hiervan te maken op *Verklaring voor de kerkelijke huwelijksluiting*.

⁶⁸ Canon 1082.

⁶⁹ Canon 1080 § 1.

⁷⁰ Canon 1083 § 1.

⁷¹ Canon 1083 § 2.

⁷² Artikel 31,1 Burgerlijk Wetboek Boek 1.

⁷³ Artikel 31,2 Burgerlijk Wetboek Boek 1.

⁷⁴ Artikel 31,3 Burgerlijk Wetboek Boek 1.

⁷⁵ Interessante vraag is of de leeftijdsgrens van 16/14 jaar überhaupt te dispensereren valt. In het licht van c. 1078 § 3 zou het antwoord ja kunnen zijn. De kans trouwens op een huwelijk gesloten zou worden met iemand onder deze leeftijden is in West-Europa mijn inziens gering.

kerkelijk recht gaat er dan wel van uit dat de onvruchtbaarheid bekend is bij de partner(s). Indien één van de partner bewust misleid is door de andere partner omtrent de onvruchtbaarheid; wordt het kerkelijk huwelijk ongeldig gesloten.⁷⁷ Echter dit zal pas gaan spelen in het huwelijk. Immers: indien de onvruchtbaarheid ter sprake komt (ook al is het onverwacht) bij de voorbereidingen op het huwelijk (zoals het invullen van de *Verklaring voor de kerkelijke huwelijksluiting*) is geen sprake meer van list; daar de onvruchtbaarheid bekend gemaakt is. Zodoende is misleiding omtrent onvruchtbaarheid voornamelijk een beletsel dat in een nietigheidsprocedure onderzocht wordt, nadat het huwelijk al gescheiden is.

Echter er wordt ook gesproken over impotentie tot geslachtsgemeenschap bij de man en/of de vrouw. Aangezien impotentie de geslachtsdaad überhaupt onmogelijk maakt, maakt impotentie een huwelijk 'krachtens zijn aard' ongeldig.⁷⁸

De impotentie dient voorafgaand te zijn. Dit betekent dat de impotentie al aanwezig moet zijn voordat de kerkelijke huwelijksluiting plaatsvindt. Impotentie die ontstaat in het huwelijk,⁷⁹ maakt een geldig gesloten huwelijk niet nietig. De impotentie moet tevens blijvend van aard zijn. Tijdelijke impotentie – ontstaan door overdosis aan drank, drugs etc. – maakt een huwelijk niet ongeldig. De impotentie kan absoluut of relatief zijn. Absolute impotentie betekent dat de persoon tegenover elk ander persoon impotent is. Dit ontstaat door fysieke kwesties als ziekte, ongeval etc.. Relatieve impotentie is iemand die impotent is tegenover één bepaald persoon. Deze impotentie ontstaat meestal door psychische factoren.

Iemand die absoluut impotent is, kan volgen het canoniek recht dus nooit een kerkelijk huwelijk sluiten. Indien iemand relatief impotent is, is het mogelijk dat de persoon een geldig huwelijk kan sluiten met een andere partner.⁸⁰

Aangezien impotentie 'krachtens zijn aard' een huwelijk ongeldig maakt, is het een beletsel op grond van het natuurrecht. Dit beletsel is dan ook niet te dispensereren.

Wel is het zo dat als voorafgaand aan de kerkelijke huwelijksluiting de impotentie twijfelachtig is, het huwelijk niet verhinderd mag worden.⁸¹ Indien er oprechte twijfel bestaat, kan contact opgenomen met het bisdom.

Band van vorig huwelijk

De band van een vorig huwelijk is een beletsel.⁸² Iemand die nog gebonden is aan een huwelijk, waagt ongeldig een tweede huwelijk. Het woord wagen geeft aan dat dit tweede huwelijk nooit en te nimmer geldig is en zelfs niet gezien wordt als een huwelijk. Bij huwenden met een eerder huwelijk dient de nietigheid van het eerdere huwelijk wettig vastgesteld te worden.⁸³ Dit kan via de kerkelijke rechtbank die een onderzoek naar de geldigheid van het huwelijk uitvoert. Pas na vaststelling kan een nieuw huwelijk plaatsvinden.

⁷⁶ Canon 1084 § 3.

⁷⁷ Canon 1098.

⁷⁸ Canon 1084 § 1.

⁷⁹ Door ongeval of ziekte.

⁸⁰ Reinhardt stelt dat impotentie ook bestaat indien de geslachtsdaad "behoben werden kann ohne voraussehbare Gefahr für den betreffenden Partner;" (Reinhardt, *Die Kirchliche Trauung*, 1990, Essen: Ludgerus Verlag, blz. 74.

⁸¹ Canon 1084 § 2.

⁸² Canon 1085 § 1.

⁸³ Canon 1085 § 2.

Huwelijk met een ongedoopte

Een huwelijk tussen een katholieke partner en een ongedoopte partner is ongeldig.⁸⁴ Hiervoor kan dispensatie gegeven worden mits er aan enige voorwaarden voldaan wordt.⁸⁵ Allereerst zijn dat dezelfde drie voorwaarden waaraan ook huwenden getroffen door een censuur moeten voldoen:⁸⁶

1. de katholiek moet verklaren geloofsaval te vermijden en een oprechte belofte doen om de kinderen katholiek te dopen en op te voeden;
2. van de beloften uit nr. 1 dient de ongedoopte op de hoogte te zijn;
3. beide huwelijkspartners moeten onderricht worden over de doeleinden en de wezenlijke eigenschappen van het huwelijk die geen van de huwenden mogen uitsluiten.

Ten tweede dienen deze voorwaarden in het uitwendig rechtsbereik vast te staan.⁸⁷ Hiervoor is er een extra formulier gemaakt bij *Verklaring voor de kerkelijke huwelijkssluiting*. Dit formulier heet voluit: *Aanvraagformulier voor het huwelijk tussen een katholiek en een niet-christen (Disparitas Cultus)*. Dit formulier moet door het bisdom ondertekend worden.⁸⁸

Als iemand tijdens het sluiten algemeen als gedoopt beschouwd wordt en ook als de doop twijfelachtig is, wordt de geldigheid van het huwelijk gepresumeerd.⁸⁹

Heilige wijding

Zij die een heilige wijding hebben ontvangen wagen ongeldig een huwelijk.⁹⁰ Gewijden die een huwelijk wagen lopen een suspensie van rechtswege op.⁹¹

Deze canon geldt ook voor permanente diakens. Permanente diakens waarvan de vrouw is overleden mogen op grond van het canoniek recht dus niet hertrouwen. Dit wordt bevestigd in Basisnormen voor de vorming van permanent diakens:⁹²

“Het zelfde beginsel geldt voor diakens die weduwnaar zijn geworden. Zij zijn geroepen om in hun levensstaat een bewijs van menselijke en spirituele degelijkheid te geven.”

Echter voor deze groep geldt wel:

“De rondzendbrief Prot. n. 263/97 van 6 juni 1997 van de Congregatie voor de Eredienst en de Sacramenten voorziet daarin dat een van de volgende voorwaarden voldoet om dispensatie inzake het beletsel waarover in can. 1087 te verkrijgen: groot en bewezen nut van de dienst van de diaken voor het bisdom waartoe deze behoort; de aanwezigheid van jonge kinderen die moederlijke zorg nodig hebben; het hebben van hulpbehoevende bejaarde ouders of schoonouders.”⁹³

⁸⁴ Canon 1086 § 1.

⁸⁵ Canon 1086 § 2.

⁸⁶ Canon 1125.

⁸⁷ Canon 1126.

⁸⁸ Zie voor meer uitleg over dit *Aanvraagformulier*: http://www.rorate.com/kerkrecht/kr_show.php?id=435.

⁸⁹ Canon 1086 § 3 in combinatie met c. 1060.

⁹⁰ Canon 1087.

⁹¹ Canon 1394 § 1.

⁹² *Ratio fundamentalis institutionis diaconorum permanentium* van de Congregatie voor de Katholieke opvoeding (22 februari 1998), nr. 38.

⁹³ Noot 44 van de *Ratio fundamentalis institutionis diaconorum permanentium*.

Deze dispensatie voor permanente diakens is voorbehouden aan de Apostolische Stoel. Ook de dispensatie om te huwen voor iemand die de priesterwijding heeft ontvangen, is voorbehouden aan de Apostolische Stoel.⁹⁴

Publieke gelofte van kuisheid voor het leven

In navolging van de heilige wijdingen wagen zij die gebonden zijn aan een gelofte van kuisheid voor het leven ook ongeldig een huwelijk.⁹⁵ Religieuzen met geloften voor het leven, die toch een huwelijk wagen, lopen een interdict van rechtswege op.⁹⁶

Dit beletsel treft dus mannelijke en vrouwelijke religieuzen.

Indien een religieus deze gelofte van kuisheid voor het leven heeft afgelegd in een religieus instituut van pauselijk recht is de dispensatie hiervan voorbehouden aan de Apostolische Stoel.⁹⁷ Indien de religieus dezelfde gelofte heeft afgelegd voor een instituut van diocesaan recht mag de Bisschop het verlenen.⁹⁸

Maagden⁹⁹ en Eremieten¹⁰⁰ leggen publieke geloften van kuisheid voor het leven af voor de diocesane Bisschop. Dit betekent dat zij ook onder dit beletsel vallen.¹⁰¹ Er is dus een dispensatie nodig is die door de diocesane Bisschop gegeven kan worden.

Tijdelijke geloften, eeuwige geloften gedaan in seculiere instituten of private geloften van kuisheid vallen niet onder dit beletsel!

Onvoering

Indien een man een vrouw ontvoerd, of vasthoudt, met de bedoeling een huwelijk met haar te sluiten kan geen huwelijk tot stand komen.¹⁰² Enkel en alleen als de vrouw wordt gescheiden van haar ontvoerder en op een veilige en vrije plaats vrijwillig voor het huwelijk kiest met deze man, kan het huwelijk geldig tot stand komen.

Opvallend is dat er enkel gesproken wordt in deze canon over het ontvoeren van de vrouw. Zo wordt de schijn gewekt dat tussen een vrouw en een man die ontvoerd is wel geldig een huwelijk tot stand kan komen. Daar het jawoord slecht dan geldig is als het in vrijheid gegeven wordt, lijkt zo'n huwelijk eerder nietig dan geldig vanwege de dwangsituatie.¹⁰³ De Codex van 1983 achtte deze vorm van ontvoering blijkbaar minder waarschijnlijk of relevant.

⁹⁴ Canon 1078 § 2,1°. Normaliter zal zo'n dispensatie tevens betekenen dat de priester via een *Rescript* van de Apostolische Stoel ook zijn clericale staat verloren heeft (c. 290 § 3).

⁹⁵ Canon 1088.

⁹⁶ Canon 1394 § 2.

⁹⁷ Canon 1078 § 2,1°.

⁹⁸ Canon 691 § 2.

⁹⁹ Canon 604.

¹⁰⁰ Canon 603.

¹⁰¹ Maar zie ook *Münsterischer Kommentar*, c. 604, nrr. 1-3, (Stand: 6.Erg.-Lfg., Oktober 1987).

¹⁰² Canon 1089.

¹⁰³ Vergelijk c. 1103.

Moord

Indien de bruidegom de huwelijkspartner van de bruid gedood heeft om met haar te trouwen waagt hij ongeldig het huwelijk. Dit geldt vice versa als de bruid de huwelijkspartner gedood heeft van de bruidegom.¹⁰⁴

Dispensatie hiervan is enkel mogelijk door de Apostolische Stoel.¹⁰⁵

Ook als bruidegom en bruid samen hebben gewerkt bij het doden van een (andere) huwelijkspartner wagen zij een ongeldig huwelijk. Dit huwelijksbeletsel kan enkel door de Apostolische Stoel gedispenseerd worden.¹⁰⁶

Bloed- of aanverwantschap

Bloedverwantschap bestaat onder familieleden met dezelfde voor-ouders. Bij bloedverwantschap worden twee zogenaamde lijnen onderscheiden: bloedverwantschap in de rechte lijn en bloedverwantschap in de zijlijn.¹⁰⁷

Bloedverwantschap in de rechte lijn verbindt de generaties met elkaar. Dus de lijn: opa – ouder – (klein)kind – (achter)klein kind etc.

Bloedverwantschap in de zijlijn kan worden berekend door de lijnen te tellen over de gezamenlijke (voor)ouders. Het maakt de familiale betrekkingen helder (zus/broer; neef/nicht; nicht/oom etc.).¹⁰⁸

Bloedverwantschap in de rechte lijn is een huwelijksbeletsel in absolute zin. Er kan niet van worden gedispenseerd.¹⁰⁹ Kortom een kleinkind kan niet met zijn/haar opa of oma huwen. Dit geldt voor zowel natuurlijke als wettelijke lijnen. Wettelijke bloedverwantschap ontstaat door adoptie.

In beginsel is een huwelijk in de zijlijn tot en met de 4e graad nietig. Dus neef en nicht dienen niet met elkaar te huwen; net zo min als een tante met een achterneef.¹¹⁰ Echter voor huwelijken in de derde en vierde graad zijlijn kan een dispensatie gegeven worden door de plaatselijke Ordinaris.¹¹¹ Een kerkelijk huwelijk tussen een broer en zus is dus absoluut onmogelijk.

¹⁰⁴ Canon 1090 § 1. Het betreft hier dus letterlijk enkel het doden van de huwelijkspartner van de beoogde te huwen partner. Indien het doden omwille van een geheel andere reden is gebeurd is c. 1090 § 1 niet van toepassing. Hetzelfde geldt voor het doden van de partner van bruidegom/bruid waarmee 'slechts' werd samengewoond (of samengeleefd via een samenlevingscontract. Overigens leidt het doden van een mens in principe wel altijd tot een canonieke straf (c. 1397).

¹⁰⁵ Canon 1078 § 2,2°.

¹⁰⁶ Canon 1090 § 2 i.c.m. 1078 § 2,2°. In deze paragraaf ontbreekt het uitdrukkelijke doel dat het doden van de (andere) huwelijkspartner de bedoeling had om met elkaar te huwen. Stel Marie en Peter hebben de huwelijkspartner van Marie gedood uit wraak, winstbejag of iets dergelijks. Na de succesvolle moord besluiten zij om – nu het toch kan – maar met elkaar te huwen. Dit huwelijk is dus conform c. 1090 § 2 ongeldig.

¹⁰⁷ Zie c. 108.

¹⁰⁸ Enkele voorbeelden van bloedverwantschap in de zijlijn:

Een broer en zus hebben dezelfde ouder en zijn bloedverwant met elkaar in de tweede graad zijlijn. Immers een eerste lijn van de broer naar de ouders en een tweede van de ouders naar de zus.

Neef en nicht hebben dezelfde grootouders. Neef en nicht zijn zodoende bloedverwant in de vierde graad zijlijn. Immers een lijn van de nicht naar haar ouders; vervolgens een tweede lijn naar haar grootouders; een derde lijn van grootouders naar de ouders van haar neef (oom/tante van de nicht); én tenslotte een vierde lijn van tante/oom naar de neef zelf.

Een neef en een tante hebben ook dezelfde grootouders. Dit betekent twee lijnen voor de neef naar de grootouder en een lijn voor de tante. Neef en tante zijn dus bloedverwant in de derde graad zijlijn.

¹⁰⁹ Canon 1091 § 1 en c. 1078 § 3.

¹¹⁰ Canon 1091 § 2.

¹¹¹ Canon 1078 § 3.

Aanverwantschap

Aanverwantschap ontstaat door het huwelijk tussen de man en de bloedverwanten van de echtgenote en vice versa tussen de vrouw en de bloedverwanten van de echtgenoot. In dit geval neemt de man in de stamboom dezelfde plaats in als zijn echtgenote en de vrouw dezelfde plaats in als haar echtgenoot. Aanverwantschap als huwelijksbeletsel gaat pas spelen bij een tweede huwelijk van de huwelijkspartners. Dit kan ontstaan door het overlijden van één der huwelijkspartners.

Bij zo'n tweede huwelijk is een huwelijk niet mogelijk tussen aanverwanten in de rechte lijn.¹¹² Kortom een huwelijk tussen schoonzoon en schoonmoeder is ongeldig. Ook een huwelijk tussen een man met de dochter van zijn overleden vrouw, waarbij de dochter uit een ander huwelijk is geboren (hier is sprake van aanverwant bloedverwantschap).

Aangezien aanverwantschap een kerkelijke wet is, kan de plaatselijke Ordinaris hiervan dispensereren.¹¹³

Publieke eerbaarheid

In analogie hiermee is er een beletsel dat optreedt als een man en een vrouw een ongeldig huwelijk hebben gehad of enkel hebben samengewoond (algemeen erkend of publiek concubinaat).¹¹⁴ Dit beletsel wordt 'het beletsel van publieke eerbaarheid' genoemd. Hier geldt dat de man niet kan huwen met de bloedverwanten van de vrouw in de eerste graad van de rechte lijn. En omgekeerd geldt dit ook voor de vrouw met betrekking tot de bloedverwanten van de man. In onderscheid met aanverwantschap is het beletsel beperkt tot de eerste graad rechte lijn. Dus een man kan niet huwen met de moeder van de vrouw, of met een dochter van de vrouw geboren uit een andere relatie.

De plaatselijke Ordinaris kan van dit beletsel dispensereren.¹¹⁵

Adoptie

Adoptie in het kerkelijk recht wordt geregeerd door de adoptieregeling binnen het burgerlijk recht. Een kind dat naar burgerlijk recht is geadopteerd; wordt binnen de kerk beschouwd als een kind van de adoptiefouders.¹¹⁶ In principe is een kerkelijk huwelijk tussen een adoptief kind een wettelijke verwante in de rechte lijn en in de tweede graad zijlijn niet mogelijk.¹¹⁷ Dit is dezelfde regel als bij bloedverwantschap. Het adoptieve kind bezit dus dezelfde status als de natuurlijke kinderen van de ouders.

Daar ook dit een regeling van kerkelijk recht is, is het mogelijk om via de plaatselijke Ordinaris een dispensatie voor deze huwelijken te krijgen.¹¹⁸

¹¹² Canon 1092.

¹¹³ Canon 1078 § 1.

¹¹⁴ Canon 1093.

¹¹⁵ Let op: Het beletsel van de publieke eerbaarheid staat een officieel erkend kerkelijk huwelijk tussen de man en de vrouw zelf niet in de weg!

¹¹⁶ Canon 110.

¹¹⁷ Canon 1094.

¹¹⁸ Canon 1078 § 1. Bij adoptieve huwenden dient het bisdom altijd geraadpleegd te worden. Bij de doop van een adoptief kind worden in het doopregister namelijk alleen de namen van de adoptieve ouders opgeschreven. De namen van de natuurlijke ouders zijn ingeschreven in het geheim archief van het bisdom. Deze regeling is conform *Toepassingsbesluit 12 bij de Codex Iuris Canonici* van de Bisschoppenconferentie uit 1989. Het is het Decreet over het noteren van adoptiekinderen met betrekking tot c. 877 § 3.

"Wij bepalen dat in het doopboek voor de namen van de natuurlijke ouders naar het geheim archief wordt verwezen en alleen de namen van de adoptie-ouders in het doopboek worden ingeschreven."

Voor de burgerlijke wet is trouwens alleen een huwelijk van een adoptief kind in de zijlijn te dispensereren:

“1. Een huwelijk mag niet worden gesloten tussen hen die elkander, hetzij van nature hetzij familierechtelijk, bestaan in de opgaande en in de nederdalende lijn of als broeders, zusters of broeder en zuster.

2. Onze Minister van Justitie kan om gewichtige redenen ontheffing van het verbod verlenen aan hen die broeders, zusters of broeder en zuster door adoptie zijn.”¹¹⁹

Huwelijk onder voorwaarde

In de Codex wordt gesproken over een huwelijk onder voorwaarde.¹²⁰ Hiermee worden niet de huwelijksvoorwaarden bedoeld, zoals vastgelegd bij een notaris. Er zijn drie soorten voorwaarden. Voorwaarden die betrekking hebben op de toekomst, voorwaarden die betrekking hebben op het heden en voorwaarden die betrekking hebben op het verleden.

Allereerst wordt gesteld dat een voorwaarde die op de toekomst betrekking een huwelijk onmogelijk maakt.¹²¹ Indien één van de huwendenden zo'n voorwaarde stelt, wordt het huwelijk niet geldig gesloten. Een voorbeeld van een voorwaarde op de toekomst is: ‘mijn partner laat zich in het huwelijk dopen’ of ‘ik wil dat binnen een jaar mijn vrouw zwanger is’.

Een voorwaarde die op het heden of verleden betrekking heeft is wel mogelijk; indien datgene wat onder de voorwaarde valt ook daadwerkelijk bestaat.¹²² Een voorbeeld: de bruid van de bruidegom is zwanger. Bruidegom stelt als voorwaarde voor het huwelijk dat het te geboren kind van hem is. Dit zou een geldige voorwaarde kunnen zijn. Onmogelijk is in deze context de voorwaarde van de bruidegom: ‘het te geboren kind is van mij en het moet een jongetje zijn’. Immers het tweede onderdeel van de voorwaarde heeft betrekking op de toekomst.

De voorwaarde die betrekking heeft op het heden of verleden mag alleen geoorloofd worden toegevoegd met verlof van de plaatselijke Ordinaris. Indien men vergeten is om het verlof aan te vragen en er is wel een geldig voorwaarde gesteld is het huwelijk geldig (maar ongeoorloofd).

Huwelijk met niet-katholiek gedoopte

Een huwelijk tussen een katholiek gedoopte en een gedoopte van een andere kerk of kerkelijke gemeenschap is in beginsel niet geoorloofd zonder verlof van de bevoegde overheid.¹²³ In onderscheid met een huwelijk tussen een katholiek en een ongedoopte, is het huwelijk wel te allen tijde geldig (ook zonder verlof dus).

Het verlof voor een dergelijk huwelijk moet aan dezelfde voorwaarden voldoen als een huwelijk tussen een katholiek en een ongedoopte:

1. de katholiek moet verklaren geloofsaval te vermijden en een oprechte belofte doen om de kinderen katholiek te dopen en op te voeden;

Indien dus een geadopteerd persoon een kerkelijk huwelijk wil sluiten dient het bisdom na te gaan of er mogelijk bloedverwantschap bestaat tussen de geadopteerde persoon en de beoogde huwelijkspartner.

Als het goed is blijkt ook uit het doopbewijs of iemand geadopteerd is of niet.

¹¹⁹ Artikel 41; Burgerlijk Wetboek Boek 1.

¹²⁰ Canon 1102.

¹²¹ Canon 1102 § 1.

¹²² Canon 1102 § 2.

¹²³ Canon 1124.

2. van de beloften uit nr. 1 dient de niet-katholieke christen op de hoogte te zijn;
3. beide huwelijkspartners moeten onderricht worden over de doeleinden en de wezenlijke eigenschappen van het huwelijk die geen van de huwendes mogen uitsluiten.

Om bovenstaande voor het uitwendig rechtsbereik vast te laten staan is een extra formulier voor deze huwelijken vastgesteld. Dit formulier heet voluit: *Aanvraagformulier voor het huwelijk tussen een katholiek en een gedoopt lid van een andere christelijke kerk (Mixta Religio)*. Dit formulier moet door het bisdom ondertekend worden.¹²⁴

Let op: om binnen de context van *Mixta Religio* te vallen, dient de doop van de niet-katholiek erkend te zijn door de rooms-katholieke Kerk.

De rooms-katholieke Kerk erkent zonder meer de doop van:

de Oosterse Kerken,
de Anglicaanse Kerk,
de Oud-katholieke Kerk,
de grote protestantse kerken,
de baptisten,
de Methodisten,
de Mennonieten,
de Hernhutters,
de Zevendags-adventisten.

Kerkelijke huwelijken tussen een katholiek en een lid van bovenstaande kerken vallen dus onder de regelgeving van gemengde huwelijken.¹²⁵

Huwelijksconsensus

Zoals eerder geschreven is de materie bij het huwelijks sacrament de consensus: het uiterlijke ja-woord dat gepaard gaat met het innerlijke besluit dat het huwelijk gewild is en in vrijheid genomen wordt. Daaraan gekoppeld gaat het canoniek recht er van uit dat deze consensus de eenheid en onontbindbaarheid van het huwelijk erkend en dat men kinderen wil voortbrengen en opvoeden.

Gezien het belang van de consensus wijdt de Codex uit over diverse zaken die deze consensus ongeldig kunnen maken. Het zijn zaken waardoor de draagkracht van de consensus wegvalt. Dit kan omdat de persoon die het ja-woord gaf dit ja-woord feitelijk helemaal niet kon geven; aangezien hij/zij onmachtig was het daadwerkelijke huwelijk op zich te nemen. Maar het kan ook zijn dat degene die het ja-woord gaf loog, dwaalde of onder vrees stond.

De zaken die de Codex in de canones 1095-1103 benoemd, worden ook wel nietigheidsgronden genoemd. De reden hiervan ligt in het feit dat deze canones meestal pas urgent worden als een huwelijk gestrand is en na burgerlijke scheiding ter onderzoek wordt aangeboden bij een kerkelijke rechtbank. De ex-partners (of één van beiden) doen feitelijk een verzoek tot ongeldigverklaring van het eerder gesloten

¹²⁴ Voor meer uitleg over dit *Aanvraagformulier* zie: http://www.rorate.com/kerkrecht/kr_show.php?id=436.

¹²⁵ De doop volgens de Nieuwe-apostolische Kerk en van de Mormonen is omstreden. De doop van de Jehova's is geen christelijke doop en de Leger des Heils en de Kwakers kennen geen doop. Op 20 november 1992 heeft de Congregatie voor Geloofsleer de doop van de Nieuwe Kerk van Emmanuel Swedenborg als een niet geldige doop gekenschetst (AAS 85 (1993): 179). [Zie Münsterischer Kommentar, 869, nrs. 4-5, (Stand: 23. Erf.-Lfg., Oktober 1994)] Huwelijken tussen een katholiek en een lid van één der laatst genoemde gemeenschappen dienen dus beschouwd te worden als een huwelijk tussen een katholiek en een ongedoopte en vallen onder c. 1086.

huwelijk. In het onderzoek of een huwelijk nietig is of niet worden onderstaande nietigheidsgronden gehanteerd.¹²⁶

Overigens is het niet uitgesloten dat onderstaande nietigheidsgronden soms aan het licht komen tijdens de voorbereiding en het vooronderzoek van een huwelijk. Maar de kans hierop is vrij klein.¹²⁷

Onbekwaamheid

Zij die niet beschikken over voldoende gebruik van verstand zijn onbekwaam tot het sluiten van een huwelijk.¹²⁸ De reden hiervan ligt gelegen in het feit dat hierdoor de rechten en plichten van het huwelijk onvoldoende nageleefd kunnen worden; omdat deze rechten en plichten te weinig kunnen worden begrepen. Feitelijk zijn mensen met onvoldoende gebruik van verstand niet in staat het huwelijk op zich te nemen.

Een voorbeeld van iemand die niet beschikt over voldoende gebruik van verstand kan een verstandelijk gehandicapte zijn. Het staat echter niet automatisch vast dat verstandelijk gehandicapten onder deze canon vallen. Altijd moet bekeken worden in hoeverre iemand de huwelijkse verplichtingen op zich kan nemen of niet. Overigens kan wel gesteld worden dat alle verstandelijk gehandicapten die onder curatele gesteld zijn omdat ze niet voldoende voor zich zelf kunnen zorgen inderdaad onbekwaam zijn om een kerkelijk huwelijk te sluiten.

Zij die een ernstig gebrek hebben aan oordeelsvermogen met betrekking tot de wederzijds over te dragen en te aanvaarden wezenlijke rechten en plichten van het huwelijk zijn onbekwaam tot het sluiten van een huwelijk.¹²⁹

De rechten en plichten van het huwelijk zijn: welzijn van de echtgenoten; voortbrengen en opvoeden van kinderen; de eenheid en onontbindbaarheid van het huwelijk. Mensen die absoluut geen beeld hiervan hebben vallen onder deze canon. De grote vraag is bij wie dat kan plaatsvinden? Het betreft een oordeelsvermogen en lijkt dus vooral over kennis te gaan. Maar niet alleen kennis over het feit dat je in het huwelijk het welzijn van de partner (en jezelf) moet nastreven kan voldoende zijn. Immers je moet ook van te voren kunnen inschatten of je dit kan (of wil) nastreven. Aan de andere kant is deze canon bijna in tegenspraak met de minimale voorwaarde voor een huwelijksconsensus; te weten: dat het huwelijk een blijvende gemeenschap is tussen man en vrouw en gericht op het verwekken van kinderen.¹³⁰ Tevens is discutabel wat exact bedoel wordt met ernstig gebrek.

Bij het beoordelen of deze nietigheidsgrond bij iemand aanwezig was ten tijde van de huwelijksluiting zal gelet worden op opvoeding, cultuur, leeftijd en algemene ontwikkeling.

Zij die wegens redenen van psychische aard de wezenlijke verplichtingen van het huwelijk niet op zich kunnen nemen, zijn onbekwaam tot het sluiten van een huwelijk.¹³¹ Wezenlijke verplichtingen zijn onder ander het nastreven van een algehele levensgemeenschap, wederzijds respect, goede communicatie, voortbrengen en opvoeden van kinderen. Iemand die vanwege zware depressiviteit absoluut geen oog heeft voor de ander ondergraaft de algehele levensgemeenschap. Iemand die vanwege een alcoholverslaving consequent zijn partner en kinderen slaat doet afbreuk aan de opvoeding en de

¹²⁶ Meer te lezen over het onderzoek: http://www.rorate.com/kerkrecht/kr_show.php?id=230.

¹²⁷ Zo schrijft c. 1103 over dwang. Als in de voorbereiding op het huwelijk duidelijk aantoonbaar is dat één der huwendes onder dwang handelt, zou het kerkelijk huwelijk niet mogen doorgaan. Immers dwang maakt het huwelijk ongeldig. Maar of dit soort zaken aan het licht komen is dus de vraag. Daarnaast is het ook de vraag hoe de kerkelijke bedienaar hiernaar zou moeten handelen? Wat gebeurt er als hij weigert?

¹²⁸ Canon 1095, 1°.

¹²⁹ Canon 1095, 2°.

¹³⁰ Zie canon 1096.

¹³¹ Canon 1095, 3°.

algehele levensgemeenschap. Bij beoordeling of de psychische storing zodanig is, dat er inderdaad van onbekwaamheid sprake is geweest, moeten alle feiten goed doorgelicht worden.¹³²

Dwaling

Dwaling aangaande de persoon maakt het huwelijk ongeldig.¹³³ De reden van deze grond ligt gelegen in het feit dat een huwende expliciet de consensus aan één uniek persoon geeft. Indien de persoon plots iemand anders blijkt te zijn dan je dacht [dus niet Piet maar Kees] is het een onjuist gegeven jawoord. Immers de persoon tegen wie je nu het jawoord uitsprak was helemaal niet degene wie je beoogde om mee te trouwen.¹³⁴ In onze huidige tijd en westerse samenleving is deze dwaling trouwens bijna ondenkbaar.

Dwaling aangaande een eigenschap van een persoon die rechtsreeks en hoofdzakelijk beoogd werd maakt het huwelijk ongeldig.¹³⁵ De kwestie in deze canon is wat er bedoeld wordt met eigenschap (*qualitate*)? Algemeen erkend zijn fysieke eigenschappen zoals rood haar, een wipneus, grote of kleine oren etc.. Waarschijnlijk zijn eigenschappen als: goed kunnen rekenen, taalknobbel ook eigenschappen die onder deze canon vallen. De vraag is of het feit dat iemand arts is ook valt onder 'eigenschap'? In ieder geval dient een huwende de beoogde eigenschap rechtstreeks en hoofdzakelijk van zijn/haar partner te wensen.

Iemand die het rode haar van zijn/haar partner wel leuk vindt, maar ach als het blond was geweest, was het ook goed; streeft dus niet hoofdzakelijk het rode haar na bij de partner. Iemand die echt daadwerkelijk alleen maar met een roodharige partner wil trouwen en daar jaren naar gezocht heeft, doet dit wel. Als dan in het huwelijk blijkt dat het rode haar geveerd is, zou het huwelijk onder deze canon kunnen vallen. Ook deze grond komt niet daadwerkelijk vaak voor.

Wie in het huwelijk treedt misleid door list, bedoeld om het ja-woord te verkrijgen, betreffende een of andere eigenschap van de andere partner die uit haar aard de huwelijksgemeenschap ernstig kan verstoren, sluit het huwelijk ongeldig.¹³⁶ List verstoort bij voorbaat de algehele levensgemeenschap van het huwelijk. Immers een algeheel levensgemeenschap is enkel te vormen op basis van vertrouwen. List ondermijnt dit vertrouwen ernstig. Echter list is alleen maar echte list als het bewust is. Iemand die (naïef) gelooft dat hij/zij zelf echt heel goed talen kan spreken, terwijl dit feitelijk niet zo is; dwaalt over zichzelf maar zolang het geen bewuste opzet is, is er geen sprake van list.

Verder moet de list dus expliciet zijn aangewend om de andere partner tot huwelijk te verleiden. Iemand die regelmatig de wens uitspreekt over veel kinderen krijgen, terwijl hij/zij onvruchtbaar is; maar dit enkel doet om gezellig met het vriendenclubje mee te pochen valt niet onder deze canon. Ook moet de list de huwelijksgemeenschap uit haar aard ernstig verstoren. Iemand die dus de ander verleidt met het geveerde rode haar; misleidt wel, maar de vraag is of dit het wel of niet hebben van rood haar uit haar aard de huwelijksgemeenschap verstoort.

Onvruchtbaarheid is wel een eigenschap die de huwelijksgemeenschap uit haar aard kan verstoren. Immers het huwelijk is uit haar natuurlijk aard gericht op het voortbrengen van kinderen.¹³⁷ Een partner die weet dat hij/zij zelf onvruchtbaar is en dit bewust verzwijgt, ontkent of hierover glashard liegt naar de huwelijkspartner toe; omdat hij/zij weet dat die huwelijkspartner absoluut kinderen wenst, maakt zich waarschijnlijk wel schuldig aan list conform deze canon.

¹³² Canon 1095 betreffen beletselen die van natuurrecht zijn. Dit betekent dat deze gronden voor nietigheid van een huwelijk ook gelden voor huwelijken die gesloten zijn voor 1983; het jaar waarin de huidige Codex in kracht getreden is.

¹³³ Canon 1097 § 1.

¹³⁴ Denk aan het verhaal van Jakob en Lea en Rachel (Genesis 29,14-30).

¹³⁵ Canon 1097 § 2.

¹³⁶ Canon 1098.

¹³⁷ Zie c. 1055 § 1.

Dwaling aangaande de eenheid, of de onontbindbaarheid of aangaande de sacramentele waardigheid van het huwelijk tast de huwelijksconsensus aan indien deze dwaling de wil bepaalt.¹³⁸ Door de woorden of tekenen van de huwelijksviering wordt gepresumeerd dat de innerlijke consensus daarmee overeenkomt.¹³⁹ Die innerlijke consensus aanvaardt dus ook de wezenlijke elementen van het huwelijk: eenheid en onontbindbaarheid. Voor gedoopten komt daarbij dat het huwelijk een sacrament is.¹⁴⁰ Deze opvatting heeft als doel de rechtsbegunstiging van het huwelijk. Indien getwijfeld zou moeten worden aan de geuite woorden, treedt er rechtsonzekerheid op. Gezien het feit dat een huwelijk allerlei publieke effecten heeft is dit onwenselijk.

Iemand die dwaalt over bijvoorbeeld de eenheid – hij/zij denkt dat binnen het huwelijk ook seksuele relaties mogelijk zijn met derde – sluit nog niet automatisch een ongeldig huwelijk. Immers hij/zij kan dit ten onrechte denken, omdat het hem/haar nooit verteld is. Pas als deze persoon (achteraf) zou stellen dat hij nooit (kerkelijk) getrouwd zou als hij/zij hiervan had geweten valt hij/zij misschien onder de bepaling, aangezien hij/zij heeft gedwaald waarbij de wil bepaald werd.

Zo zijn huwelijken tussen twee protestanten, die vanuit hun traditie in principe een echtscheiding aanvaarden, in beginsel wel geldig. Ze dwalen wel volgens de katholieke leer, maar sluiten het huwelijk niet met de bedoeling ooit uit elkaar te gaan. Kortom de dwaling bepaalt niet hun wil. Pas als iemand een huwelijk sluit terwijl hij/zij oprecht vindt en denkt (kortom zijn/haar wil bepaalt!) dat een huwelijk niet voor het leven gesloten wordt, maar te allen tijde ontbonden kan worden, sluit een huwelijk met een dwaling conform deze canon.

Ook het feit dat protestanten het huwelijk niet zien als sacrament, is niet ipso facto een reden om aan te nemen dat al die huwelijken onder deze canon vallen. Ten eerste staat er sacramentele waardigheid en geen sacrament. Ten tweede bepaalt de dwaling meestal niet de wil van de protestantse huwendes. Het onderzoek op grond van deze dwaling richt zich op signalen of iemand deze dwaling (veelvuldig) geuit heeft. Ook de manier waarop het huwelijk gestrand is, kan een richtsnoer zijn. Als de dwalende persoon dit heeft gedaan omdat hij/zij oprecht vond dat dit geen ‘overtreding’ van de onontbindbaarheid was – immers hij/zij vindt dat je kan scheiden – is dit een bevestiging van de dwaling.

Iemand die het huwelijk zelf, of een of ander wezenlijk element van het huwelijk, of een of andere wezenlijke eigenschap door een positieve wilswaardigheid uitsluit, sluit een ongeldig huwelijk.¹⁴¹ In onderscheid met dwaling heeft deze canon personen op het oog die kennis hebben van de wezenlijke elementen en eigenschappen; maar deze bewust uitsluiten. Deze canon is een logisch gevolg uit de leer dat het huwelijk enkele wezenlijke elementen en eigenschappen heeft. Deze elementen en eigenschappen zijn constitutief voor het huwelijk en het is dus onmogelijk om geldig een huwelijk te sluiten waarbij één van deze constitutieve onderdelen bewust uitsluit.

Iemand die een huwelijk sluit waarbij hij/zij het krijgen van kinderen bewust uitsluit zonder dat de partner hiervan op de hoogte is, kan onder deze canon vallen. Ingewikkeld is een huwelijk waarbij beide huwendes kinderen uitsluiten. Er wordt een wezenlijk element – het voortbrengen van kinderen – van het huwelijk uitgesloten; maar het is wel in overeenstemming met elkaar. De algehele levensgemeenschap komt dus niet in gevaar. Zolang beide gehuwden samen in overeenstemming blijven tijdens het huwelijk, is er niets aan de hand. Het huwelijk geniet immers rechtsbegunstiging. Men zou in dit geval kunnen spreken van een zogenaamd Jozefhuwelijk. Problematisch wordt het indien lopende het huwelijk één der gehuwden besluit om toch kinderen te wensen en de ander volhardt in de

¹³⁸ Canon 1099.

¹³⁹ Vergelijk c. 1101 § 1.

¹⁴⁰ Vergelijk c. 1055 § 2.

¹⁴¹ Canon 1101 § 2.

kinderloosheid. Jurisprudentie dient dan uit te goochelen welke uitspraak in zo'n nietigheidsonderzoek tot stand komt.

Nog een ander voorbeeld: iemand die weet dat in het huwelijk het seksuele verkeer enkel tussen gehuwden geoorloofd is, maar dit bewust uitsluit omdat hij/zij dit onzin vindt; zou ook onder deze canon kunnen vallen.

Een huwelijk kan onder voorwaarde die op de toekomst betrekking heeft, niet geldig gesloten worden.¹⁴² Alle huwenden die dus voorwaarden op de toekomst stellen, sluiten ongeldig een huwelijk. De voorwaarde op de toekomst maakt automatisch het gesloten huwelijk ongeldig. Iemand die trouwt onder voorwaarde dat er binnen vijf jaar minstens drie kinderen geboren moeten zijn, sluit ongeldig een huwelijk. Feitelijk maakt het niet uit of de persoon na de vijf jaar, waarin maar één kind is geboren, wel of niet vertrekt. Wel blijft ook in dit geval te allen tijde het huwelijk onder de regel van de rechtsbegunstiging vallen. Ook al weten mensen van het feit dat het formeel juridisch een ongeldig huwelijk is; het huwelijk blijft in stand tot één van beide partners het ter discussie stelt en een onderzoek aanvraagt.

Zelfs huwenden die een huwelijk sluiten onder de voorwaarde: Ik trouw met je onder voorwaarde dat het weer Kerstmis wordt." Sluiten volgens deze regel een ongeldig huwelijk.¹⁴³

Een huwelijk gesloten onder voorwaarde die op het verleden of op het heden betrekking heeft, is, al of niet geldig in zoverre datgene wat onder de voorwaarde valt, al of niet bestaat.¹⁴⁴ Een huwende kan wel als voorwaarde stellen dat het kind waarvan de partner zwanger is inderdaad van hem moet zijn. Het huwelijk is dan geldig op het moment dat dit bewezen wordt. Apart is dus feitelijk, dat het huwelijk pas daadwerkelijk intreedt op het moment dat de voorwaarde verwezenlijkt is. In de periode tussen de feitelijke huwelijksluiting en de vervulling van de voorwaarde, lijkt het huwelijk in een soort luchtledige te zweven. Het is formeel juridisch al wel een huwelijk maar nog niet zeker van de geldigheid.

In het geval dat – zoals in genoemd voorbeeld – het kind niet van de echtgenoot is, maar van een ander; kunnen er twee dingen gebeuren. De echtgenoot vertrekt en er is, op grond van de gestelde voorwaarde, geen huwelijk geweest. De echtgenoot blijft toch in het huwelijk. De vraag is dan of de ongeldigheidsclausule vervalt of dat de echtgenoot jaren later dit huwelijk alsnog zou kunnen ontbinden op de door hem ooit gestelde voorwaarde. Mijn inziens vervalt bij het voortzetten van het huwelijk de nietigheidsmogelijkheid en dus ook de gestelde voorwaarde. Er is dan gewoon sprake van een geldig huwelijk – onverlet andere mogelijke gronden.

Een huwelijk dat aangegaan is onder dwang of onder ernstige vrees van buitenaf, ook zonder opzet aangejaagd, zó dat iemand, om zich hiervan te kunnen bevrijden, gedwongen wordt het huwelijk te kiezen, is ongeldig.¹⁴⁵

Aangezien het huwelijk door wilsinstemming tot stand komt en een daad van wil is,¹⁴⁶ is een gedwongen huwelijk ongeldig. De huwelijksconsensus moet in volle vrijheid genomen gegeven worden.¹⁴⁷ Onder dwang wordt zowel fysieke als psychische dwang verstaan. Fysieke dwang (bijvoorbeeld een revolver op je voorhoofd) zal in Nederland niet snel voorkomen. Psychische dwang is moeilijker aantoonbaar.

De vrees kan dus onbedoeld aangejaagd zijn. Een dochter die zwanger geworden is van haar partner kan bijvoorbeeld de indruk hebben dat haar vader absoluut wil dat ze gaat trouwen met die partner. Indien het gedrag van haar vader haar zodanige vrees aanjaagt dat ze zich enkel hiervan kan verlossen door het sluiten van een huwelijk; kan er sprake zijn van deze canon. Onverlet blijft hoe de vader het exact

¹⁴² Canon 1102 § 1.

¹⁴³ Zie *Münsterischer Kommentar*, c. 1102, nr. 2, (Stand: 6.Erg.-Lfg., Oktober 1987).

¹⁴⁴ Canon 1102 § 2.

¹⁴⁵ Canon 1103.

¹⁴⁶ Zie canon 1057.

¹⁴⁷ Vergelijk c. 1026 voor de wijding.

bedoeld heeft. De bewijslast is voornamelijk gericht op het gevoel dat het gedrag van de vader heeft veroorzaakt bij, in dit voorbeeld, de dochter.

Vorm en Materie

Zoals elk sacrament heeft het huwelijk een vorm en een materie. De vorm wordt omschreven in c. 1108. De materie is feitelijk de consensus (het eigen ja-woord) die de huwendes aan elkaar geven. Dit betekent dat niet de priester of de diaken het sacrament toedient bij het huwelijk (zoals bij de doop bijvoorbeeld), maar de huwendes zelf. Zodoende is er bij het huwelijk ook geen sprake van een bedienaar, maar van een kerkelijk assistent.

“Alleen die huwelijken zijn geldig die gesloten worden ten overstaan van de assisterende plaatselijke Ordinaris of pastoor of van een door een van beiden gedelegeerde priester of diaken, en ten overstaan van twee getuigen, volgens de regels echter uitgedrukt in de canones die volgen, (...)”¹⁴⁸ Daarna wordt de assistent nader bepaald: “Onder de bij een huwelijk assisterende wordt alleen diegene verstaan die, zelf aanwezig, de uiting van de consensus van de huwendes vraagt en deze in naam van de Kerk aanvaardt.”¹⁴⁹

Dit betekent dat de vorm inhoudt dat een kerkelijk huwelijk ten overstaan van een geldige kerkelijk assistent en twee getuigen moet geschieden. Een geldige kerkelijk assistent is de plaatselijke pastoor (of Ordinaris) of een geldig gedelegeerde priester of diaken. Een dominee is dus geen geldig kerkelijk assistent.¹⁵⁰

De kerkelijk assistent moet de consensus zelf aan de huwendes vragen en in naam van de Kerk aanvaarden. Dit betekent dat de kerkelijk assistent actief is. Het voldoet dus niet dat er een geldig kerkelijk assistent ergens in de kerk zit waar de huwelijksviering plaats vindt.

In geval van stervensgevaar of indien men naar wijs oordeel een maand lang niet over een bevoegde kerkelijk assistent kan beschikken is het mogelijk om geldig en geoorloofd te huwen ten overstaan van alleen de getuigen. Als er een (ongedelegeerde!) diaken of priester aanwezig is, moet deze er bij geroepen worden. Echter indien dit niet gebeurt, blijft het huwelijk geldig.¹⁵¹

Bij gemengde huwelijken moet in principe de huwelijksvorm in acht gehouden worden. Maar als een katholiek een huwelijk sluit met een niet-katholiek van een oosterse ritus moet de canonieke vorm van huwelijksviering slechts voor de geoorloofdheid in acht genomen worden. Voor de geldigheid is de tussenkomst van een gewijde bedienaar (ministri sacri) vereist.¹⁵² Deze norm hangt samen met het feit dat in de oosterse ritus de geldigheid van het huwelijk wel afhangt van de gewijde bedienaar. In dit geval is dat een priester. Een diaken kan dus bij een huwelijk tussen rk-katholiek en een niet-katholiek van de oosterse rite niet optreden als kerkelijk assistent.¹⁵³

¹⁴⁸ Canon 1108 § 1.

¹⁴⁹ Canon 1108 § 2.

¹⁵⁰ Het kerkelijk recht voorziet in de mogelijkheid dat leken kunnen assisteren bij een kerkelijk huwelijk (c. 1112 § 1). Op dit moment is in Nederland deze mogelijkheid nog niet toepasbaar. Kortom een huwelijk ten overstaan van een pastoraal werk(st)er is in beginsel ongeldig, aangezien het vormvoorschrift de geldigheid betreft van het huwelijk.

¹⁵¹ Canon 1116.

¹⁵² Canon 1127 § 1.

¹⁵³ Canon 828 - § 1. Alleen die huwelijken zijn geldig, die met een heilige rite worden gevierd in tegenwoordigheid van de plaatselijke Hiërarch of van de plaatselijke pastoor of een priester aan wie door een van hen de bevoegdheid om huwelijken te zegenen gegeven is, en van tenminste twee getuigen volgens de voorschriften evenwel van de canones die volgen, en behoudens de uitzonderingen, als bedoeld in de cc. 832 en 834 § 2. § 2. Onder heilige rite wordt hier de tussenkomst van de assisterende en zegenende priester verstaan. *Codex van canones van de Oosterse Kerken*, 1991.

Verder is het mogelijk om een dispensatie van de kerkelijke huwelijksvorm aan te vragen “Indien ernstige moeilijkheden het in acht nemen van de canonieke vorm in de weg staan”.¹⁵⁴ Deze dispensatie wordt door de plaatselijke Ordinaris van de katholieke partij gegeven. Als de katholieke partij in een andere bisdom gaat huwen dan waar hij woont, wordt de Ordinaris van de plaats van het huwelijk hierin geraadpleegd. Tevens moet er een andere publieke vorm behouden blijven. Dit is meestal het huwen voor de burgerlijke stand, maar kan ook de inzegening zijn in een protestantse kerk.

De dispensatie van de kerkelijke huwelijksvorm wordt in principe niet gegeven aan twee katholieken die willen huwen.¹⁵⁵

Kortom: elk huwelijk met tenminste één katholiek is in principe gehouden aan de huwelijksvorm. Uitzonderingen zijn huwelijken tussen één katholiek en een gedoopte van de oosterse ritus en gemengde huwelijken die vanwege ernstige moeilijkheden een dispensatie van de vorm aanvragen.¹⁵⁶

Huwelijksassistent

In canon 1108 wordt gesproken over een ‘bij een huwelijk assisterende’. In canon 1109 wordt bevestigd dat de plaatselijke Ordinaris en de pastoor krachtens hun ambt geldig assisteren bij huwelijken binnen de grenzen van hun gebied. Voor de plaatselijke Ordinaris is het gebied het bisdom, voor de pastoor is dat de parochie. Bij plaatselijke Ordinaris moet niet alleen aan de diocesane Bisschop worden gedacht, maar ook aan de Vicaris-generaal en bisschoppelijke Vicarissen.¹⁵⁷ Zij assisteren dan geldig bij huwelijken van onderdanen, maar ook van niet-onderdanen, als tenminste een van beiden tot de Latijnse ritus behoort.

Een personele Ordinaris of personele pastoor kunnen alleen geldig assisteren binnen hun rechtsgebied bij huwelijken waarbij minstens één van beiden onderdaan is.¹⁵⁸ Personele parochies of bisdommen zijn niet territoriaal bepaald maar op grond van de ritus, de taal, de nationaliteit of op een andere grond.¹⁵⁹ Dit houdt in dat een personele pastoor van bijvoorbeeld woonwageneigenaren niet zomaar twee mensen, die niet bij de woonwageneigenaren behoren kan of mag trouwen.

Buiten genoemde personen die krachtens hun ambt geldig assisteren kunnen priesters en diakens gedelegeerd worden om te assisteren bij huwelijken. Een plaatselijke Ordinaris mag deze bevoegdheid binnen zijn gehele bisdom aan priesters en diakens delegeren. De pastoor binnen zijn parochie.¹⁶⁰ De delegatie kan op twee manieren: via een bijzondere delegatie of via een algemene. Bij beide delegaties wordt de delegatie uitdrukkelijk aan bepaalde personen gegeven. De bijzondere delegatie

¹⁵⁴ Canon 1127 § 2.

¹⁵⁵ Het zou denkbaar zijn dat zo dispensatie wordt aangevraagd om ten overstaan van een pastoraal werk(st)er te huwen. Dit is echter niet de bedoeling. NB: De verwijzing in c. 1108 naar c. 144 is als volgt. Canon 144 § 1 luidt: “Bij gemeenschappelijke dwaling in feite of in rechte, en eveneens bij positieve en waarschijnlijke twijfel hetzij in rechte hetzij in feite, suppleert de Kerk de uitvoerende bestuursmacht zowel voor het uitwendig als het inwendig rechtsbereik.” In c. 144 § 2 wordt dan expliciet naar c. 1111 § 1 verwezen. Deze canon behandelt de delegatie van de bevoegdheid om bij huwelijken te assisteren aan priesters en diakens. Is deze vereiste delegatie niet gegeven dan is het gesloten huwelijk ongeldig. Nu kan het voorkomen dat er een huwelijk gesloten wordt door een diaken die zelf meent, alsmede de parochiegemeenschap dat hij deze bevoegdheid wel heeft ontvangen (bijvoorbeeld omdat hij tot diaken gewijd is). Hier is dan sprake van gemeenschappelijke dwaling in rechte. De kerk kan op grond van c. 144 § 1 dit gesloten huwelijk suppleren, oftewel alsnog als geldig erkennen.

¹⁵⁶ Zoals c. 1117 het dus zegt: “De boven vastgestelde vorm moet in acht genomen worden, indien ten minste één van beide partijen die het huwelijk sluiten in de katholieke Kerk gedoopt is of hierin opgenomen en haar niet bij formele akt verlaten heeft, behoudens de voorschriften van can.1127, § 2.” De zinsnede ‘bij formele akt verlaten’ is vervallen door de Apostolische Brief *Omnium in mentem* van 26 oktober 2009. In de cc. 1086, 117 en 1124 is deze zinsnede weggehaald vanwege vele pastorale problemen.

¹⁵⁷ Zie c. 134.

¹⁵⁸ Canon 1110.

¹⁵⁹ Canon 518.

¹⁶⁰ Canon 1111 § 1.

betreft een delegatie voor een bepaald huwelijk. Deze delegatie mag zowel mondeling als schriftelijk gegeven worden.

De algemene delegatie wordt aan een bepaald persoon gegeven, die dan vervolgens binnen het genoemd ambtsgebied bij alle huwelijken mag assisteren. Deze algemene delegatie moet schriftelijk gegeven worden.¹⁶¹ Deze algemene delegatie wordt vaak gegeven aan diakens die binnen een bepaalde parochie duurzaam werkzaam zijn.

Voorbeeld:

Een bruidspaar gaat in een andere parochie trouwen, dan waar ze woonachtig zijn. In principe is nu de plaatselijke pastoor van de 'trouwarochie bevoegd om te assisteren bij het huwelijk (en niet meer hun eigen pastoor). Het bruidspaar heeft echter een andere priester dan de plaatselijke pastoor (bijvoorbeeld een bevriend priester of een priester uit de familie) gevraagd om te assisteren. De plaatselijke pastoor van de trouwarochie moet nu een (mondelinge of een schriftelijke) delegatie geven aan deze assisterende priester. Indien dit niet gebeurt, is het kerkelijk huwelijk ongeldig.

Indien priesters en diakens ontbreken, kan de diocesane Bisschop, met voorafgaand gunstig oordeel van de bisschoppenconferentie en na het verkrijgen van verlof van de Heilige Stoel, leken delegeren om bij huwelijk te assisteren. Deze leken moet bekwaam zijn om onderricht te verstrekken aan de huwenden en in staat zijn om de huwelijksliturgie op de voorgeschreven wijze te voltrekken.¹⁶² In Nederland is er op dit moment geen bisdom waar dit in werking is.¹⁶³

Voordat een bijzondere delegatie gegeven wordt, moet eerst voorzien worden in alles wat het recht bepaalt om de vrijheid van staat te bewijzen.¹⁶⁴ Dit betekent dat de plaatselijke Ordinaris of pastoor van de trouwarochie onderzocht heeft dat niets de geldige en geoorloofde viering in de weg staat.¹⁶⁵ Indien dit niet gebeurd is, wordt de gegeven bijzondere delegatie niet ongeldig, maar is er sprake van 'a serious dereliction of pastoral responsibility'.¹⁶⁶

Iemand assisteert verder ongeoorloofd bij een huwelijk, als de vrije staat van de contractanten (de huwenden dus) volgens het recht niet vaststaat.¹⁶⁷ Het woord ongeoorloofd zegt precies wat het is. Een kerkelijk assistent moet nagaan of het onderzoek heeft plaats gevonden. Zo niet, dan dient hij dit zelf nog te doen of zorg te dragen dat dit alsnog gebeurt. Indien hij dit nalaat blijft het huwelijk in principe wel geldig.

Een kerkelijk assistent met een algemene delegatie tracht bij een huwelijk het verlof van de pastoor te verkrijgen.¹⁶⁸ Dit aangezien de pastoor de eigen herder is van de huwenden. Ook hier geldt: geen verlof gevraagd, wel een geldig huwelijk.

¹⁶¹ Canon 1111 § 2.

¹⁶² Canon 1112.

¹⁶³ Een interessante vraag bij deze canon is of een delegatie van een diocesane Bisschop aan een leek zonder voorafgaand gunstig oordeel en zonder verlof van de Heilige Stoel een geldige delegatie is?

Immers de woorden 'gunstig oordeel' en 'verlof' lijken niet de geldigheid te betreffen van de delegatie. Tevens wordt in c. 1112 § 1 nergens uitdrukkelijk bepaald dat indien de genoemde voorwaarden niet uitgevoerd worden de handeling (in dit geval de delegatie) ongeldig wordt (vergelijk c. 10). Daarbij kan de diocesane Bisschop gelovigen dispensereren, voor hun geestelijk welzijn, van disciplinaire wetten, zowel universele als particuliere (c. 87 § 1). Zou dit in onderhavig geval van c. 1112 § 1 toepasbaar zijn, is dan de vraag?

¹⁶⁴ Canon 1113.

¹⁶⁵ Conform de cc. 1066-1067.

¹⁶⁶ *New Commentary on the Code of Canon Law*, Beal, J.P., Coriden, J.A. en T.J. Green (ed.), 200, New York: Paulist Press: blz. 1332.

¹⁶⁷ Canon 1114.

¹⁶⁸ Idem.

Bovenstaande zijn de gebruikelijke regels. Nu kan het gebeuren dat er geen bevoegde kerkelijk assistent aanwezig is. Mag men dan toch huwen? De Codex bepaalt in c. 1116 het volgende:

§ 1 “Indien men niet zonder ernstig bezwaar kan beschikken over of zich wenden tot iemand die volgens het recht bevoegd is om te assisteren, kunnen zij die de bedoeling hebben een echt huwelijk aan te gaan, dit geldig en geoorloofd sluiten ten overstaan van alleen de getuigen:

1. in stervensgevaar;
2. buiten stervensgevaar, mits naar wijs oordeel voorzien wordt dat deze omstandigheden een maand zullen duren.”

§ 2 “In beide gevallen moet, als een andere priester of diaken voorhanden is die aanwezig kan zijn, deze geroepen worden en samen met de getuigen bij de viering van het huwelijk aanwezig zijn, met behoud van de geldigheid van het huwelijk ten overstaan van alleen de getuigen.”

Stervensgevaar en een maand zonder bevoegd kerkelijk assistent heffen dus de gebruikelijke verplichting van de bevoegde kerkelijk assistent op. In dat geval zijn dus louter twee getuigen noodzakelijk. Dus op een onbereikbare plek ergens in de rimboe. Overigens moeten deze huwelijken wel zo spoedig mogelijk geregistreerd worden.¹⁶⁹ Anders zou er bijna sprake zijn van een geheim huwelijk. In het geval dat dus niet de aanwezige priester of diaken geroepen wordt blijft het huwelijk geldig voor alleen de getuigen.

Plaats / plek

De Codex stelt als eigenlijke plek voor het kerkelijk huwelijk de parochiekerk.¹⁷⁰ Dit is logisch omdat dit voor de huwendes de eigen lokale geloofsgemeenschap is. Normaliter is dit de parochie waar één van beide huwendes domicilie heeft. Indien huwendes van plan zijn ná het huwelijk zich te vestigen in een andere parochie kan middels quasi-domicilie deze parochiekerk ook de trouwkerk zijn.¹⁷¹ Voor zwervers geldt de parochiekerk van de parochie waar zij daadwerkelijk verblijven. Huwendes kunnen met verlof van de pastoor of eigen Ordinaris in een andere parochiekerk huwen.

Indien de huwendes willen trouwen in een andere kerk of kapel hebben ze hiervoor verlof nodig van de pastoor of de eigen Ordinaris.¹⁷² Het betreft andere katholieke kerken of kapellen. Dit geldt voor volledige katholieke huwelijken en voor huwelijken tussen een katholieke gedoopte en een niet-katholieke gedoopte. Kortom, indien huwendes in het mooie Mariakapelletje van de parochie willen huwen, hebben ze hiervoor verlof nodig. Als dit verlof vergeten wordt, maakt dit het huwelijk niet ongeldig.

Op het moment dat huwendes op een andere passende plaats willen huwen hebben ze verlof nodig van de Plaatselijke Ordinaris.¹⁷³ Dit geldt voor huwelijken tussen katholieke gedoopten onderling en een katholieke gedoopte met een niet-katholieke gedoopte. Interessante vraag is wat een ‘andere passende plaats’ is. In ieder geval betreft het niet-katholieke kerken. Iemand die - vanwege de schoonheid of andere reden - wil huwen in een mooie Nederlands-hervormde kerk heeft hiervoor verlof nodig van de plaatselijke bisschop. De kerkelijk assistent blijft natuurlijk wel de bevoegde katholieke assistent. In principe zouden onder ‘andere passende plaats’ ook plaatsen in de buitenlucht kunnen vallen zoals: onder een heilige eik, aan het strand etc. In Duitsland wordt hier meestal geen verlof voor gegeven.¹⁷⁴ Indien het verlof vergeten wordt, is het huwelijk wel geldig gesloten maar ongeoorloofd. De beslissing of een plek voldoet aan de eis van een ‘andere passende plaats’ is dus aan de plaatselijke Ordinaris.

¹⁶⁹ Zie c. 1121 § 2.

¹⁷⁰ Canon 1115.

¹⁷¹ Vergelijk c. 102.

¹⁷² Canon 1118 § 1.

¹⁷³ Canon 1118 § 2.

¹⁷⁴ Ulrich Rhode: *Vorlesung „Das kirchliche Eherecht“*; Prof. Dr. Ulrich Rhode SJ, (Stand: Oktober 2010): 71.

Huwelijken tussen een katholieke gedoopte en een niet-gedoopte mogen in een kerk of een andere passende plaats gevierd worden zonder enig verlof.¹⁷⁵ De reden hiervoor ligt waarschijnlijk gelegen in het feit dat de niet-gedoopte partner misschien problemen zou kunnen hebben met een te religieuze plek. Deze regel in de Codex biedt de mogelijkheid dit spanningsveld te voorkomen.

Huwelijken waarvoor een dispensatie in de vorm is aangevraagd – het betreft huwelijken tussen een katholieke partner en een ongedoopte of niet-katholieke partner – vallen buiten de regelingen over de locatie. De reden is dat er geen officiële kerkelijke huwelijksviering plaatsvindt. Deze huwelijken vinden meestal alleen plaats op het stadhuis. De datum van de burgerlijke huwelijksluiting geldt dan ook als begindatum voor het kerkelijk huwelijk. Huwelijken tussen een katholieke partner en een niet-katholieke gedoopte partner die een dispensatie voor de kerkelijke vorm ontvangen hebben, zijn vrij om naast het burgerlijk huwelijk een religieuze viering te hebben op welke plaats dan ook.

Getuigen

Voor een kerkelijk huwelijk zijn twee getuigen noozakelijk.¹⁷⁶ In die regels die volgen staat verder geen specificatie over deze getuigen. Dit betekent dat, in tegenstelling tot de peter en meter bij de doop, geen verdere vereisten gevraagd worden. Kortom de twee getuigen behoeven niet specifiek katholiek of gedoopt te zijn.

Ook ten aanzien van de leeftijd is niets opgenomen. De getuigen bij een kerkelijke huwelijk zijn dus passieve getuigen. De getuigen dienen te kunnen aangeven dat de gebeurtenis, in dit geval het kerkelijk huwelijk, daadwerkelijk heeft plaatsgevonden. Met deze opvatting is de interpretatie mogelijk dat de minimale leeftijd voor een getuige bij het kerkelijk huwelijk 7 jaar is.¹⁷⁷

Tenslotte het aantal getuigen. De Codex noemt het getal twee. Dit is een aantal, die in ieder geval in acht genomen dient te worden. In tegenstelling tot de canon over de peter en meter bij de doop is niet een beperkend woord als ‘slechts’ opgenomen, zodat begrepen mag worden dat ook meer dan twee getuigen aanwezig kunnen zijn bij de huwelijksviering. Maar dus nooit minder dan twee.

Registratie

De Codex behandelt ook natuurlijk de registratie van het huwelijk. Elke Parochie heeft een huwelijksregister. Dit register staat niet gelijk aan de map waarin de Verklaringen voor de huwelijksluiting worden bewaard. Elk rooms-katholiek huwelijk dient ingeschreven te worden in het huwelijksregister van de parochie waar het huwelijk is voltrokken. Dit gebeurt ná de huwelijksviering (soms bestaat het gebruik om dit tijdens de huwelijksviering te doen).

Verantwoordelijk voor deze inschrijving is de pastoor, of zijn plaatsvervanger, van de plaats waar het huwelijk heeft plaatsgevonden. Dit geldt ook als de pastoor, of zijn plaatsvervanger, niet geassisteerd hebben bij het huwelijk. In het desbetreffende huwelijksregister worden de namen van de echtgenoten, de naam van de kerkelijk assistent, de namen van de getuigen, de dag en de plaats opgetekend.¹⁷⁸

¹⁷⁵ Canon 1118 § 3.

¹⁷⁶ Zie c. 1108 § 1.

¹⁷⁷ Zie c. 97 § 2, waarin staat: "Een minderjarige wordt voor het einde van het zevende jaar kind genoemd en geacht niet voor zichzelf verantwoordelijk te kunnen zijn, maar na de voltooiing van het zevende jaar wordt gepresumeerd dat hij over het gebruik van zijn verstand beschikt."

¹⁷⁸ Canon 1121 § 1.

Huwelijken die volgens de normen rondom stervensgevaar, of het niet kunnen beschikken over een bevoegde kerkelijk assistent gedurende een maand zijn gesloten moeten ook ingeschreven worden. In dit geval zijn de getuigen en de huwenden (de contractanten) hoofdelijk verantwoordelijk om de desbetreffende pastoor of de plaatselijke Ordinaris op de hoogte te stellen van het aangegane huwelijk. Dit betekent dus dat een ieder dit zelf moet doen. Indien er een priester of diaken – zonder delegatie aanwezig is geweest, zijn zij verantwoordelijk voor de melding.¹⁷⁹

Een derde vorm van huwelijken zijn de huwelijken met dispensatie in de vorm. Hierbij heeft dus geen kerkelijke viering ten overstaan van een bevoegde kerkelijk assistent in een katholieke kerk plaatsgevonden. Dit betreffen meestal huwelijken tussen een rk-gedoopte en een ongedoopte of een huwelijk tussen een rk-gedoopte en een protestants gedoopte. De inschrijving van de dispensatie moet ingeschreven worden in het huwelijksregister van de curie (bisdomniveau) en in het huwelijksregister van de eigen parochie van de katholieke partij waarvan de pastoor de onderzoeken naar de vrije staat heeft verricht. Voor deze inschrijving is de plaatselijke Ordinaris verantwoordelijk.

De katholieke echtgenoot zelf is ertoe gehouden om de plaatselijke Ordinaris en de pastoor op de hoogte te brengen indien de huwelijksviering heeft plaatsgevonden. Deze echtgenoot geeft dan de plaats aan alsook de in acht genomen publieke vorm. Deze publieke vorm kan de burgerlijke stand betreffen, alsmede een viering in een protestantse kerk (ten overstaan van een dominee).¹⁸⁰ Deze andere publieke vorm bepaalt de begindatum van het kerkelijk huwelijk.

Naast het huwelijksregister moet het kerkelijk huwelijk ook aangetekend worden in de doopregisters van de katholieke partners.¹⁸¹ Als de katholieke partners in hun eigen doopparochie huwen is deze registratie natuurlijk snel geschied. De pastoor van desbetreffende parochie schrijft het huwelijk in het huwelijksregister en het doopregister in. Maar vaak gebeurt het dat katholieke partners in een volstrekt andere parochie huwen dan waar ze gedoopt zijn. De verantwoordelijkheid voor melding van dit huwelijk aan de desbetreffende doopparochies ligt bij de pastoor van de parochie waar het huwelijk heeft plaats gevonden. Dit gebeurt via standaard kennisgevingformulieren.

Vooraf door deze aantekeningen is het voor de rooms-katholieke Kerk mogelijk om te checken of iemand kerkelijk gehuwd is of niet. Immers bij het aangaan van een huwelijk moet een recent doopbewijs – niet ouder dan een half jaar - overlegd worden. En op een dergelijk doopbewijs staat de zin dat uit het doopregister blijkt of de desbetreffende persoon gehuwd is of niet.

Daarom bepaalt de Codex dan ook dat bij vaststelling van een nietig huwelijk de pastoor van de plaats van de huwelijksviering op de hoogte gesteld moet worden, zodat die zorg kan dragen voor een aantekening van de nietigheid in het huwelijksregister en de doopregisters van de katholieke partijen.¹⁸² Immers de katholieke is nu weer vrij om kerkelijk te huwen.

Hierdoor wordt het onmogelijk dat een doopbewijs onjuiste gegevens bevat. Uit dit alles blijkt dat huwelijks- en doopregisters belangrijke boeken zijn voor de rooms-katholieke Kerk. Niet of onvolledige registratie geeft onduidelijkheid.¹⁸³ Controle van zorgvuldig gebruik van de parochiële boeken is door het Wetboek aan de dekens toevertrouwd.¹⁸⁴ Zowel het huwelijksregister alsmede het doopregister

¹⁷⁹ Canon 1121 § 2.

¹⁸⁰ Canon 1121 § 3.

¹⁸¹ Canon 1122 § 1.

¹⁸² Canon 1123, zie ook c. 1685. Indien de doopregisters zich ergens anders bevinden geeft de pastoor dit op dezelfde wijze door als hierboven bij de inschrijving van een huwelijk in doopregisters.

¹⁸³ Daarom werd in de *Analecta* van Utrecht bijvoorbeeld in 1991 aangedrongen op het bijhouden van de huwelijksregisters.

¹⁸⁴ Canon 555 § 1, 3°.

kunnen opgevat worden als publiekelijke kerkelijke documenten. Vervalsing, verandering, vernietiging of verberging van dit soort publiekelijke kerkelijke documenten kunnen bestraft worden.¹⁸⁵

Ook huwelijken die gevalideerd worden, moeten aangetekend worden. Dit zijn bijvoorbeeld huwelijken die in het verleden wel burgerlijk gesloten zijn maar nog niet kerkelijk.

Wat betreft aantekeningen in het (civiele) huwelijksboekje bepaalt het Kerkelijk Wetboek niets. De meeste huwelijksboekjes bevatten één of twee pagina's *Aantekeningen*. Op deze bladzijdes is het mogelijk dat het Kerkelijk Huwelijk door de desbetreffende Kerkelijk Assistent wordt aangetekend. Maar dit is geen verplichting (noch civiel noch kerkelijk). Daarnaast heeft een trouwboekje meestal slechts één jaar geldingskracht. Dat betekent dat na een jaar men, indien nodig, altijd al de huwelijksakte moet opvragen uit de burgerlijke gemeente waarin men getrouwd is. Na een jaar heeft het trouwboekje dus vooral emotionele waarde.

Geheime vieringen

Zoals duidelijk moge zijn, is het de bedoeling dat de kerkelijke huwelijksviering in het openbaar plaats vindt. Om een ernstige en dringende kan de plaatselijke Ordinaris toestaan dat een huwelijk in het geheim gevierd wordt.¹⁸⁶ Deze huwelijksviering in het geheim wordt wel gewoon door een geldige kerkelijk assistent gedaan met twee getuigen!

Voorbeelden om in het geheim te huwen kunnen zijn: men leefde in concubinaat en iedereen denkt dat ze gehuwd zijn; negatieve civiele effecten door het publieke huwelijk; financiële effecten door een publiek huwelijk.¹⁸⁷

De onderzoekingen die vóór het huwelijk verricht moeten worden (conform de *Verklaring voor de kerkelijke huwelijksluiting*) geschieden nu natuurlijk ook in het geheim.¹⁸⁸ De geheimhoudingsplicht berust bij de plaatselijke Ordinaris, de kerkelijk assistent, de getuigen en de huwendes.¹⁸⁹ Echter indien de geheimhouding van het huwelijk ergernis of ernstig nadeel oplevert tot de heiligheid van het huwelijk houdt de geheimhoudingsplicht op te bestaan voor de plaatselijke Ordinaris. Dit moet dan wel aan de huwendes worden meegedeeld vóór de huwelijksviering!¹⁹⁰

De registratie van een geheim huwelijk wordt enkel ingeschreven in een bijzonder register dat in het geheim archief van de curie bewaart wordt.¹⁹¹

Kortom een geheim huwelijk is geen clandestien huwelijk. Er is altijd getrouwd via de officiële huwelijksvorm en vindt registratieplaats. Bij latere vragen omtrent dit huwelijk zijn de gegevens dus controleerbaar.

¹⁸⁵ Canon 1540 en c. 1391, 1°.

¹⁸⁶ Canon 1130.

¹⁸⁷ Zie *New Commentary on the Code of Canon Law*, Beal, J.P., Coriden, J.A. en T.J. Green (ed.), 200, New York: Paulist Press: blz. 1353-1354.

¹⁸⁸ Canon 1131, 1°.

¹⁸⁹ Canon 1131, 2°.

¹⁹⁰ Canon 1132.

¹⁹¹ Canon 1133.

Gevolgen van het huwelijk

Nadat alles beschreven is, somt de Codex nog enkele gevolgen van het huwelijk op. Allereerst herhaalt het dat door een geldig huwelijk een blijvende en exclusieve band ontstaat. In een christelijk huwelijk worden de echtgenoten door een sacrament gesterkt en als het ware gewijd.¹⁹²

Beide echtgenoten hebben gelijke plichten en rechten met betrekking tot de echtelijke gemeenschap.¹⁹³ Indien er kinderen worden geboren, hebben de echtgenoten als ouders 'de zeer ernstige plicht en als eerste te zorgen voor de fysieke, sociale en culturele als voor de morele en godsdienstige opvoeding van hun kinderen'.¹⁹⁴ opvallend in deze canon is misschien toch wel dat de godsdienstige opvoeding als laatste genoemd wordt. In ieder geval wordt helder dat de zorgplicht van de ouders voor de kinderen veelomvattend is.

Alle kinderen die in een geldig of vermeend huwelijk geboren worden, zijn wettig.¹⁹⁵ De Codex expliciteert dit nog nader in: alle kinderen die ten minste 180 dagen ná de huwelijksviering worden geboren of binnen 300 dagen ná de beëindiging van het echtelijk leven worden geboren, worden als wettig gepresumeerd.¹⁹⁶ Bij de erkenning wordt als vader erkend hij, die door een wettig huwelijk als zodanig wordt aangewezen.¹⁹⁷ Deze aanname kan alleen weersproken worden door klaarblijkelijke argumenten.

Indien kinderen toch ontwettig zijn, kunnen ze alsnog gewettigd worden door een navolgend huwelijk van de ouders of door een rescript van de Apostolische Stoel.¹⁹⁸ Deze gewettigde kinderen zijn canoniek rechtelijk gelijkgesteld aan wettige kinderen behalve als het recht uitdrukkelijk anders voorziet.¹⁹⁹

Ontbinding van de huwelijksband

Nadat er gesproken is over alle voorwaarden tot een kerkelijk huwelijk en de gevolgen van dit huwelijk, besteedt de Codex aandacht aan de mogelijkheid van een scheiding. Allereerst wordt de hoofdregel herhaald dat een huwelijk 'dat aangegaan is en voltrokken' door geen menselijke macht of oorzaak ontbonden kan worden. Enkel de dood kan dat.²⁰⁰

Een niet-voltrokken huwelijk tussen gedoopten of een gedoopte en een niet-gedoopte partij kan door de Paus ontbonden worden. Dit kan geschieden op verzoek van elk der gehuwden of één van beide gehuwden. Het verzoek kan ook ingewilligd worden als de andere gehuwde tegen is.²⁰¹ Blijkbaar geldt deze canon niet voor huwelijken tussen twee ongedoopten, aangezien deze niet expliciet worden genoemd. In het procesrecht is er een specifiek deel opgenomen dat beschrijft hoe de procedure bij dit soort zaken verloopt.²⁰² Het onderzoek zelf vindt plaats onder begeleiding van de diocesane bisschop – die dit normaliter uitbestedt aan de kerkelijke rechtbank. Als alles verzameld is, worden de akten opgestuurd naar de Apostolische Stoel. Indien de Apostolische Stoel een rescript tot dispensatie van dit huwelijk geeft, wordt de verleende dispensatie in de huwelijks- en doopboeken aangetekend.

¹⁹² Canon 1134.

¹⁹³ Canon 1135.

¹⁹⁴ Canon 1136.

¹⁹⁵ Canon 1137.

¹⁹⁶ Canon 1138 § 2.

¹⁹⁷ Canon 1138 § 1.

¹⁹⁸ Canon 1139.

¹⁹⁹ Canon 1140.

²⁰⁰ Canon 1141.

²⁰¹ Canon 1142.

²⁰² Zie de cc. 1697- 1706.

Een huwelijk is dan enkel voltrokken als voldaan wordt indien de huwelijksdaad op menselijke wijze is voltrokken.²⁰³ Kortom een huwelijksdaad waarbij fysieke of psychisch geweld is toegepast, voldoet niet aan ‘op menselijke wijze’. Dat geldt ook als de huwelijksdaad verricht is met een partner die slaapt of onder invloed is van drugs, alcohol of middelen die de seksuele drift opwekken (aphrodisiacs).²⁰⁴

Hierna besteedt de Codex speciale aandacht aan het paulinisch privilege.²⁰⁵ Dit betreft huwelijken tussen twee niet-gedoopten, waarbij lopende het huwelijk één der partners gedoopt wordt. Het lopende huwelijk wordt dan ontbonden ten gunste van het geloof. Dit gaat alleen op als de niet-gedoopte partij heengaat!²⁰⁶ Dit laatste geldt als de niet-gedoopte niet meer met de gedoopte partner wil samenwonen of niet in vrede wil samenwonen zonder de Schepper te beledigen.²⁰⁷

Voordat de gedoopte geldig een nieuw huwelijk kan sluiten moet aan de niet-gedoopte partner gevraagd worden of hij/zij zelf het doopsel wil ontvangen; of ten minste in vrede met de gedoopte partner wil samenwonen.²⁰⁸ Deze ondervraging aan de niet-gedoopte partner moet in principe ná het doopsel van de andere partner plaatsvinden maar mag ook om een ernstige reden ervoor plaatsvinden. Zelfs is het mogelijk dat verzaakt wordt in de ondervraging indien deze ondervraging niet kan geschieden of nutteloos zal zijn.²⁰⁹

De ondervraging geschiedt op gezag van de plaatselijke Ordinaris van de gedoopte partner. De niet-gedoopte partner mag bedenktijd vragen.²¹⁰ De ondervraging mag ook plaatsvinden door de gedoopte partij indien de voorgeschreven ondervraging niet in acht genomen kan worden.²¹¹ In ieder geval moet de ondervraging voor het uitwendig rechtsbereik wettig vaststaan.²¹²

Als dit alles gebeurd is, heeft de gedoopte het recht een nieuw huwelijk te sluiten met een katholieke partner.²¹³ Om een ernstige reden kan de plaatselijke Ordinaris toestaan dat de gedoopte – met gebruik van het paulinisch privilege – huwt met niet-katholieke partner (gedoopt hetzij ongedoopt). Hierbij dienen natuurlijk wel de voorwaarden voor gemengde huwelijken in acht genomen te worden.²¹⁴ Deze laatste optie is normaliter niet wat het paulinisch privilege op het oog lijkt te hebben. Immers een gedoopte kan ten gunste van het geloof opnieuw huwen. Logischerwijs is dan te vermoeden dat dit meen een katholieke gedoopte is. Edoch, de Codex stelt dus dat dit niet altijd zo hoeft te zijn. De niet-gedoopte is door deze ontbinding op grond van het paulinisch privilege natuurlijk ook weer vrij om te huwen. Dit zou dus ook gewoon met een katholieke gedoopte kunnen zijn.

In sommige landen is het mogelijk dat niet-gedoopten gehuwd zijn met meerdere partners. Een niet-gedoopte man met meerdere niet-gedoopte vrouwen kan na het ontvangen van het doopsel één vrouw behouden en de anderen wegzenden. Dit geldt vice versa ook voor een niet-gedoopte vrouw met meerdere niet-gedoopte mannen; indien ze bekeerd wordt.²¹⁵ De relatie voor de gekozen partner moet

²⁰³ Zie c. 1061 § 1.

²⁰⁴ Zie *New Commentary on the Code of Canon Law*, Beal, J.P., Coriden, J.A. en T.J. Green (ed.), 200, New York: Paulist Press: blz. 1363-1365.

²⁰⁵ Zie 1 Korintiërs 7,15.

²⁰⁶ Canon 1143 § 1.

²⁰⁷ Canon 1143 § 2.

²⁰⁸ Canon 1144 § 1.

²⁰⁹ Canon 1144 § 2; gezien het belang van het huwelijk lijkt het niet raadzaam om te snel van deze beoogde ondervraging af te zien.

²¹⁰ Canon 1145 § 1. De Codex stelt geen termijn aan de bedenktijd, hoewel het wel schrijft dat als de bedenktijd verlopen is, dit gezien wordt als een negatief antwoord.

²¹¹ Canon 1145 § 2.

²¹² Canon 1145 § 3.

²¹³ Canon 1146.

²¹⁴ Canon 1147.

²¹⁵ Canon 1148 § 1.

dan wettig gesloten worden.²¹⁶ De plaatselijke Ordinaris moet toezien dat voorzien wordt in de noodzakelijke behoeften van de weggezonden partners.²¹⁷

Tenslotte mag een niet-gedoopte die vervolgens het doopsel ontvangt, een ander huwelijk sluiten, indien hij/zij het samenwonen met de niet-gedoopte partner niet kan herstellen wegens gevangenschap of vervolging. Dit geldt zelfs als de andere niet-gedoopte partner intussen ook het doopsel heeft ontvangen.²¹⁸ De reden hiervan ligt waarschijnlijk in de rechtsbegunstiging van het geloofsprivilege.²¹⁹ Overigens lijkt dit huwelijk mogelijk door het feit zelf (de vervolging of gevangenschap) en lijkt er geen rescript van uit de Apostolische Stoel verplicht te zijn.

Scheiding bij voortduring van de huwelijksband

Naast ontbinding kan het voorkomen dat het echtelijk samenleven onmogelijk wordt. Hier besteedt de Codex vijf canones aan. Allereerst wordt gesteld dat de echtgenoten de plicht en het recht hebben om het echtelijk samenleven in stand te houden. Echter dit geldt tenzij een wettige reden hen verontschuldigt.²²⁰

Een wettige reden blijkt overspel te zijn. Hoewel christelijke liefde en het welzijn van het gezin aanbevelen om de overspelige partij te vergeven; mag men de overspelige partner verlaten en zo het echtelijk samenleven ontbinden. Indien men de overspelige partner heeft kwijtgescholden van schuld of heeft ingestemd met het overspel; of de oorzaak is van het overspel of zelf ook overspel bedreven heeft, geldt deze ontbindingsclausule niet meer.²²¹ Stilzwijgende kwijtschelding is er als de onschuldige partner het samenleven zes maanden na het overspel in stand heeft gehouden.²²²

Als de onschuldige echtgenoot wel uit eigen beweging het echtelijk samenleven ontbonden heeft, dient binnen zes maanden een de scheidingsgrond voorgelegd te worden aan de bevoegde kerkelijke rechtbank. Deze onderzoekt dan of de onschuldige echtgenoot ertoe gebracht kan worden de schuld kwijt te schelden van de overspelige partner om zo de scheiding niet blijvende voort te zetten.²²³ Opvallend in deze canon is, dat het lijkt alsof de onschuldige echtgenoot altijd moet schikken. Dit is niet zo. Indien de voorgestelde kwijtschelding van schuld niet te doen is voor de onschuldige echtgenoot wordt een scheiding officieel uitgesproken.

Een andere wettige reden tot vertrek uit het echtelijk samenleven is als één der echtgenoten een gevaar vormt voor de kinderen of de partner. Tevens mag iemand wettig vertrekken als een partner “anderszins het gemeenschappelijk leven te moeilijk maakt.”²²⁴ Wat er verstaan wordt onder ‘anderszins het gemeenschappelijk leven te moeilijk maakt’ is onhelder.

Wanneer de scheidingsgrond op houdt te bestaan, moet het echtelijk samenleven hersteld worden, behalve als de kerkelijke overheid anders bepaald heeft.²²⁵ De onschuldige echtgenoot kan trouwens altijd opnieuw het echtelijk samenleven herstellen. Hiermee wordt dan verzaakt aan het recht op scheiding.²²⁶

²¹⁶ Canon 1148 § 2.

²¹⁷ Canon 1148 § 3, in analogie van c. 1071 § 1, 3°.

²¹⁸ Canon 1149.

²¹⁹ Zie c. 1150.

²²⁰ Canon 1151.

²²¹ Canon 1152 § 1.

²²² Canon 1152 § 2.

²²³ Canon 1152 § 3.

²²⁴ Canon 1153 § 1.

²²⁵ Canon 1153 § 2.

²²⁶ Canon 1155.

Als de scheiding van de echtgenoten is doorgevoerd, moeten het levensonderhoud en de opvoeding van de kinderen altijd gewaarborgd blijven. Dit dient op een geschikte wijze te geschieden.²²⁷

Bovenstaande scheiding staat ook bekend als *Scheiding van Tafel en Bed*. Deze Scheiding van Tafel en Bed geeft dus geen recht op een nieuw kerkelijk huwelijk. Immers de huwelijksband duurt wel voort (tot één der partners overlijdt); alleen het echtelijk samenleven is verbroken. Soms kan een officiële vaststelling – bij decreet – noodzakelijk zijn in verband met uitoefenen van kerkelijke ambten of functies.

Validatie van het huwelijk

Huwelijken kunnen om welke redenen dan ook ongeldig zijn. Sommige redenen maken een huwelijk volledig onmogelijk. Bijvoorbeeld een huwelijk tussen broer en zus. Maar er zijn ook beletselen die te valideren of te genezen zijn. Hieraan besteedt de Codex als laatste binnen de Titel Huwelijk aandacht. De eenvoudige validatie van een huwelijk maakt het huwelijk geldig vanaf de datum dat de eenvoudige validatie is gedaan. De genezing (*sanatio*) kent terugwerkende kracht. Dit betekent meestal dat het huwelijk door de genezing vanaf het moment van de eigenlijke huwelijksviering geldig is gemaakt.

Eenvoudige validatie

Huwelijken die een ongeldigmakend beletsel kennen, kunnen gevalideerd worden als dit beletsel ophoudt te bestaan of als er van gedispenseerd wordt. Tevens moet de consensus hernieuwd worden.²²⁸ Deze hernieuwing is altijd noodzakelijk, ook al was de consensus in het verleden gegeven.²²⁹ De bedoeling is dat deze consensus meer is dan een formaliteit. De partner die de consensus hernieuwt, doet dit weer volledig bewust, in vrijheid en als wilsdaad.²³⁰

Het kan zijn dat het beletsel publiek is (men weet bijvoorbeeld dat één der partners ongedoopt is). De hernieuwing van de consensus moet dan volgens de canonieke vorm geschieden²³¹; behalve als er ernstige redenen zijn om dispensatie van deze vorm te verlenen.²³²

Indien het beletsel niet bewezen kan worden, mag de consensus privé en in het geheim hernieuwd worden²³³. Dit is wel een opvallende regel. Immers als een beletsel niet bewezen kan worden, rijst de vraag of dat beletsel wel daadwerkelijk bestaat. En dan geldt gewoon de rechtsbegunstiging van het huwelijk.²³⁴ Misschien wordt hier echter bedoeld dat het publiekelijk niet bewezen kan worden. In dat geval is het beletsel geheim.²³⁵ De partner weet echter wel dat dit beletsel bestaat. In dat geval, is dus een privé hernieuwing van de consensus voldoende.

Een huwelijk kan ook nog ongeldig zijn door een gebrek in de consensus zelf. In dit geval moet de partner die de consensus nooit gegeven had deze alsnog geven. Hierbij wordt er van uit gegaan dat de andere partij de gegeven consensus handhaaft.²³⁶ Ook hierbij geldt dat de hernieuwing privé en in het

²²⁷ Canon 1154.

²²⁸ Canon 1156 § 1; deze vernieuwing van de consensus maakt dat de validatie niet met terugwerkende kracht is.

²²⁹ Canon 1156 § 2.

²³⁰ Zie c. 1157.

²³¹ Conform c. 1108.

²³² Zie c. 1158 § 1 i.c. 1127 § 2.

²³³ Canon 1158 § 2.

²³⁴ Canon 1060.

²³⁵ Canon 1074.

²³⁶ Canon 1159 § 1.

geheim mag geschieden als het gebrek in de consensus niet bewezen kan worden (niet publiek is).²³⁷ Is dit gebrek wel bewezen en dus publiek, moet de consensus via de canonieke vorm gegeven worden.²³⁸

Tenslotte moet een huwelijk dat een gebrek heeft in de canonieke vorm, opnieuw gesloten worden in de canonieke vorm, met in acht neming van de mogelijke dispensatie voor deze canonieke vorm.²³⁹

Kortom; bij de eenvoudige validatie wordt het beletsel dat bestond ‘opgelost’. Het beletsel kan een algemeen ongeldigmakend beletsel zijn of het ontbreken van de consensus of een gebrek in de canonieke vorm betreffen. Door het beletsel te dispensereren of het gebrek op te heffen wordt het alsnog een geldig kerkelijk huwelijk. Het kerkelijk huwelijk vangt dus feitelijk pas aan vanaf de hernieuwing van de consensus. Kinderen die hiervoor al geboren zijn, worden automatisch gewettigd door dit navolgend geldig kerkelijk huwelijk.²⁴⁰ De kinderen waren trouwens al wettig, aangezien het eerder ongeldige huwelijk putatief geldig was.²⁴¹

Genezing in de wortel

Waar bij de eenvoudige validatie altijd een handeling verwacht wordt – vernieuwing van de consensus of opnieuw sluiten in de canonieke vorm; is de essentie van genezing in de wortel dat dit niet plaatsvindt. Feitelijk verleent de bevoegde overheid met terugwerkende kracht een dispensatie voor het aanwezige beletsel of het ontbreken van de canonieke vorm.²⁴² Deze validatie treedt in op het moment dat de gunstverlening van de dispensatie gegeven wordt en heeft dus terugwerkende kracht tot het ogenblik van de huwelijksviering. Soms wordt een ander tijdstip bepaald tot waar de terugwerkende kracht geldt (kan het moment zijn dat het eerste kind geboren is).²⁴³

Helder bij deze genezing in de wortel is dat vaststaat dat beide echtelieden hun echtelijk leven willen volharden. Bij twijfel mag deze genezing niet worden verleend.²⁴⁴

Ook als bij één der partners de consensus ontbreekt, is er geen genezing in de wortel mogelijk.²⁴⁵ In dat geval dienen de regels omtrent eenvoudige validatie toegepast te worden. Stel dat partners ná aanvang van het huwelijk (veel) later alsnog elkaar de consensus gegeven hebben; kan wel weer een genezing in de wortel worden toegepast. De terugwerkende kracht gaat dan echter tot het moment dat deze consensus gegeven is (in het al lopende ongeldig kerkelijk huwelijk dus).²⁴⁶

Kortom huwelijk die ongeldig zijn wegens een beletsel of wegens een gebrek in de wettige canonieke vorm kunnen worden genezen indien de consensus van beide partners voortduurt.²⁴⁷ Indien het beletsel van natuurrecht of van positief goddelijk recht is, kan alleen worden genezen als het beletsel opgehouden heeft te bestaan.²⁴⁸ Dit is bijvoorbeeld het geval bij impotentie. Dit is een beletsel van natuurrecht en zou door een operatie kunnen ophouden te bestaan.

²³⁷ Canon 1159 § 2.

²³⁸ Canon 1159 § 3.

²³⁹ Canon 1160.

²⁴⁰ Zie c. 1139.

²⁴¹ Vergelijk c. 1060.

²⁴² Canon 1161 § 1.

²⁴³ Canon 1161 § 2.

²⁴⁴ Canon 1161 § 3.

²⁴⁵ Canon 1162 § 1.

²⁴⁶ Canon 1062 § 3.

²⁴⁷ Canon 1163 § 1.

²⁴⁸ Canon 1163 § 2.

De genezing in de wortel kan buiten medeweten van de partners verleend worden. Echter het mag alleen verleend worden om een ernstige reden.²⁴⁹

Zowel de Apostolische Stoel alsmede de diocesane bisschop kunnen de genezing in de wortel verlenen.²⁵⁰ De genezing moet door de Apostolische Stoel gegeven worden als het beletselen betreffen die voorbehouden zijn aan de Apostolische Stoel;²⁵¹ of als het een opgehouden beletsel betreft dat van natuurrecht of positief goddelijk recht was.²⁵²

En met deze bepaling is de Titel over het Huwelijk uit boek IV van de Codex ten einde. Honderdenelf canones schrijven over de inhoud van het huwelijk, de voorwaarden om kerkelijk geldig te huwen, de gevolgen en de mogelijke validatie. Over het huwelijksrecht is veel geschreven én dat zal nog wel zo blijven.²⁵³

²⁴⁹ Canon 1064.

²⁵⁰ Canon 1165.

²⁵¹ Zie c. 1078 § 2.

²⁵² Canon 1165 § 2.

²⁵³ Zie voor meer literatuur bijvoorbeeld: Hendriks, J.W.M., *Huwelijksrecht: canon 1055-1165 van het Wetboek van Canoniek Recht*, 1995, Oestgeest: Colomba.